

Harjoitus rikoksesta epäillyn kuulustelemissa vertaisopettamista hyödyntäen

Jami Kuosmanen

11/2022

TIIVISTELMÄ

Kuosmanen, Jami: Harjoitus rikoksesta epäillyn kuulustelemisesta vertaisopettamista hyödyntäen.

Opinnäytetyön muoto: Toiminnallinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Kari Koppanen & Marko Lehtoranta

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena on laadittu yksittäiseen harjoitukseen tarvittava materiaali, jota voidaan käyttää käytännön kuulusteluharjoituksen toteutuksessa. Työ on suunnattu poliisin perustutkintoa eli poliisi (AMK) -tutkintoa suorittaville opiskelijoille. Työn produktina on muodostunut Word-tiedosto, joka pitää sisällään kaiken harjoituksessa tarvittavan materiaalin ohjeista, rikostapauksista ja arvioinnista.

Työn raportissa käsitellään oppimista konstruktivistisen teorian kautta ja käydään läpi vertaisopettamista sekä sen toteuttamista. Lisäksi käsitellään kuulusteluihin liittyvää lainsäädäntöä ja epäillyn kuulusteluun liittyvää taktiikkaa. Teoriapohjan tarkoituksena on luoda lukijalle käsitys oppimisesta ja vertaisopettamisen mahdollisuuksista. Lukija saa myös käsityksen kuulusteluita määrittävästä lainsäädännöstä ja rikosprosessin eri osaisiin liittyvien kuulusteluiden eroavaisuuksista. Raportissa käsitellään myös produktin vaiheita ja rakennetta.

Opinnäytetyön produktina syntynyt Word-tiedosto on laadittu koulun aikaisempien vastaavien harjoitusten pohjalta. Harjoitusta on prosessin aikana muokattu saadun palautteen ja kehitysehdotusten kautta. Produktin harjoitustapaukset on suunnattu harjoitteluun lähteville opiskelijoille, jonka johdosta ne ovat rakennettu yksinkertaisiksi ja helposti toteutettaviksi.

Sivumäärä: 35 + 9

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 11/2022

Avainsanat: Oppiminen, vertaisopettaminen, esitutkinta, kuulustelu, epäillyn kuulustelu.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET	4
2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	4
2.2 Työn tarpeellisuus	4
2.3 Aiheen rajaus	5
2.4 Työn tavoitteet	5
2.5 Teoriapohja	6
2.6 Aiemmat tutkimukset ja työt	6
3 TUTKIMUSMENETELMÄ	7
3.1 Toiminnallisesta opinnäytetyöstä	7
3.2 Produkti toiminnallisessa opinnäytetyössä	7
3.3 Raportti produktin rinnalla	8
4 TIETOPERUSTAN ESITTELY	9
4.1 Konstruktivismi	9
4.2 Tutorointi ja mentorointi	11
4.3 Konstruktivismi vertaisopettamisessa	12
4.4 Kuulustelun teoria	13
4.4.1 Mäkelän malli	15
4.4.2 Asianomistajan ja todistajan kuulustelu	17
4.4.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelu	18
4.4.4 Epäillyn kuulustelun taktiikka ja psykologia	19
4.5 Kuulusteluharjoitusten nykytila ja aiemmat tutkimukset asiasta	21
5 PRODUKTI	23
5.1 Käyttötarkoitus	23
5.2 Produktin suunnitelma	24
5.2.1 Produktin sisältö	24
5.2.2 Produktissa käytettävät rikokset	25
6 TYÖN ITSEARVIOINTI JA POHDINTA	28

6.1 Työn luotettavuus.....	28
6.1.1 Tutkimuksen luotettavuus	28
6.1.2 Työn eettisyys.....	29
6.2 Raportin itsearviointia.....	29
6.3 Produktin itsearvio ja saatu palaute.....	30
6.4 Produktin toteuttamisen haasteet	32
6.5 Tutkimuskysymykset ja jatkotutkimusmahdollisuudet	33
LÄHTEET	34
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa toiminnallinen pienryhmissä suoritettava harjoituspäivä rikoksesta epäillyn kuulustelemisesta, jolla on mahdollisuus parantaa harjoitteluun lähtevien opiskelijoiden valmiuksia toteuttaa lainmukainen kuulustelu. Työhön on luotu kaksi erilaista rikostapausta, joiden kautta opiskelijat pääsevät harjoittelemaan kuulustelun suorittamista vanhempien opiskelijoiden tukemana.

Opinnäytetyön aihe ja tavoite määrittivät opinnäytetyön muodon. Aihe valikoitui kirjoittajan omakohtaisten kokemusten ja kanssaopiskelijoiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella. Kirjoittaja koki koulun antaman kuulusteluopetuksen teoriaopetuksen kannalta riittäväksi, mutta käytännön harjoitukset olivat ennen harjoittelun alkua harvassa. Lisäharjoituksen luominen koulun käyttämien harjoitusten pohjalta oli kirjoittajalle siis selkeä valinta.

Kuulusteluihin liittyviä opinnäytetöitä on tehty runsaasti eri aihepiireihin liittyen, mutta opiskelijoiden valmiuksia rikostorjunnan osalta on kartoitettu vähän. Aihetta on selvitetty vuonna 2021 valmistuneessa opinnäytetyössä, jossa on noussut esille opiskelijoiden toive käytännön kuulusteluharjoitusten lisäämiselle.

Työn tuloksena syntyvän harjoitteen on tarkoitus olla yksinkertainen ja helposti toteutettava. Harjoituksella tavoitellaan, että jokainen harjoitteluun lähtevä opiskelija saisi yhden rikoksesta epäillyn kuulusteluharjoituksen ennen siirtymistä työelämän kuulusteluihin. Harjoitus luodaan sen laajuiseksi, että se on helposti toteutettavissa muun koulutuksen ohessa eikä sisällä sellaisia piirteitä, joita opiskelija ei hallitsisi ennen harjoittelun alkua.

Kuulustelu- ja rikostorjuntaopetusta on Poliisiammattikorkeakoulun (Polamk) opetussuunnitelmassa yhteensä viiden opintopisteen verran. Yksi opintopiste vastaa 27 tuntia opiskelua. Kuulusteluille on varattu kaksi opintopistettä ja rikostorjunnalle kolme. (Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelma 2022–2024.)

Työn tarkoituksena ei ole kritisoida tai muuttaa koulun tämänhetkistä kuulusteluopetusta ja siihen kuuluvia harjoituksia. Raporttiin on tarkoitus kerätä kuulusteluihin ja oppimiseen liittyvää teoriaa sekä mallintaa jo käytössä olevien harjoitusten pohjalta yksi lisäharjoitus käytettäväksi produktin muodossa. Onnistuneella työllä on mahdollisuus luoda lisäharjoitus siten, että se ei sido juurikaan koulun henkilökunnan resursseja opetukseen.

2 TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

2.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä lopputuloksena raportin lisäksi on tarkoitus luoda jonkinlainen konkreettinen tuote, kuten kirja, ohjeistus tai tuotepaketti (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51). Työssäni tuotteeksi on muodostunut kuulusteluharjoituksen koulutusmateriaalin luominen poliisiopiskelijoille. Työn tavoitteena on kehittää koulutukseen ylimääräinen harjoituspäivä, jolla pyritään parantamaan harjoitteluun lähtevän opiskelijan valmiuksia ensimmäisessä rikoksesta epäillyn kuulustelussa. Työn muodon ja toteutustavan määrittäjä kirjoittajan omat kokemukset koulun vastaavista harjoituksesta ja sekä mielenkiinto aihealuetta kohtaan.

2.2 Työn tarpeellisuus

Kuulusteleminen on rikostutkinnan keskeinen osa. Kuulusteluiden avulla pyritään selvittämään esitutkinnassa olevan rikosepäilyn tapahtumainkulkua ja hankkimaan tarvittavia tietoja seuraavia rikosprosessin vaiheita varten. Onnistunut kuulustelu on monesti keskeinen osa rikosprosessissa hankitusta näytöstä ja näin ollen sen painoarvo koko prosessin kannalta on keskeinen. Kuulusteleamiseen liittyy paljon eri osia lainsäädännöstä, psykologiasta ja vuorovaikutuksesta. Yksinkertaiselta vaikuttavaan asiaan sisältyy näin ollen paljon piirteitä, jotka jo ensimmäisiä kuulusteluja suorittavan tutkijan tulee hallita, jotta yksittäinen kuulustelu saadaan onnistumaan. (Mäkelä 2016, 5.)

Harjoittelussa olevalla opiskelijalla kuulustelut ovat myös keskeinen työkalu rikostorjunnan osa-alueella. Opiskelijalle annetaan tietty määrä omia tapauksia tutkittavaksi, joiden kautta tämä oppii käytännönläheisesti työelämään. Omien tapausten kautta myös kuulustelut tulevat suoritettavaksi itsenäisesti. Opiskelijalla tulee siis olla valmiudet jo harjoittelun alussa suorittaa lainmukaisia kuulusteluita.

Opiskelijalla on mahdollisuus seurata kuulusteluja esitutkintalain (ETL 805/2011) 7:11§:n mukaisena kuulustelutodistajana alussa ja myöhemmin pyytää oma ohjaajansa vastaavassa roolissa seuraamaan omia kuulustelujaan. Kuulustelijana opiskelijalla on kuitenkin vastuu kuulustelun lainmukaisuudesta ja sen onnistumisesta. Seuraamalla kuulusteluja opiskelija saa käsityksen oikean kuulustelun kulusta, mutta ei vielä itse opi tästä merkittävästi. Tilanne on opiskelijalle uusi ja tästä syystä sitä olisi hyvä harjoitella vähintään yhden kerran oppimisympäristössä.

Otto Saari on 2021 julkaistussa opinnäytetyössään ”Opiskelijoiden käsityksiä Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopetuksen riittävytydestä” tutkinut, kuinka harjoittelusta tulleet opiskelijat ovat kokeneet Polamkin tarjoaman kuulusteluopetuksen riittävyden harjoittelussa. Kaikki työtä varten haastatellut opiskelijat mainitsivat tärkeimmäksi kehityskohteeksi kuulusteluopetuksessa käytännön

harjoitusten lisäämisen. Onnistuneella harjoituspäivän produktilla mahdollistetaan yhden ylimääräisen harjoituksen luominen opiskelijoille, joka ei sido merkittävästi opettajien resursseja ja mahdollistaa harjoituksen sovittamisen opintosuunnitelmaan.

2.3 Aiheen raja

Työ on rajattu käsittelemään yksittäisen rikoksesta epäillyn kuulusteluharjoitusta ja siihen liittyvää teoriaa. Työssä keskitytään yksinkertaiseen rikoksesta epäillyn kuulustelun suunnitteluun ja toteuttamiseen. Toteutus rakennetaan työelämän tositalanteita myötäillen ja näin harjoitus pyritään saada vastaamaan mahdollisimman todenmukaista kuvaa. Kuulusteluita käsitellään teoreettisen tietopuolelta osalta vastaavassa laajuudessa, mitä koulu opetuksena niistä tarjoaa. Tällöin harjoituksen teoriaperusta ei laajene Amk-tutkintoa suorittavan opiskelijan tietotason ulkopuolelle. Opetukseen liittyvistä teorioista on valittu yleispätevä malli konstruktivismista ja sen teoriaa käsitellään yhdessä vertaisopettamiseen liittyvän teoriaosuuden kanssa.

Työn ulkopuolelle rajataan rikoksen esitutkintaan ja myöhempisiin rikosprosessin vaiheisiin liittyvät toimenpiteet. Esitutkinta ja rikosprosessi ovat kokonaisuudessaan käsitteinä niin laajoja, ettei niiden käsittely kokonaisuudessaan yksittäisen kuulusteluharjoituksen yhteydessä ole tarkoituksenmukaista tai edistä merkittävästi produktin oppimistarkoitusta. Produktin tavoitteena on totuttaa opiskelija kuulustelutilaisuuteen, joten edelle mainittujen asioiden käsittelyyn liittyvien toimenpiteiden sisällyttäminen työhön ei ole relevanttia ja veisi liiaksi huomiota työn varsinaiselta tavoitteelta.

Yksittäisellä harjoituksella ei ole mahdollista luoda kokonaiskuvaa rikosprosessista ja esitutkintaan liittyvistä toimintatavoista, joten painopiste asetetaan osaan, joka on tarkoin laissa säädeltä ja näin ollen määrämutoista. Tällöin vaihtoehtoisia toimintatapoja ei ole ja produktin toteuttamiselle on selkeät rajat.

2.4 Työn tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on luoda malli harjoituspäivästä, jossa harjoittelun suorittaneet vanhemmat opiskelijat ohjaavat harjoitteluun lähteviä nuorempia opiskelijoita yksinkertaisen kuulusteluprosessin läpi. Produktin toteutuksella tavoitellaan, että jokainen harjoitteluun lähtevä opiskelija saisi yhden harjoituksen rikoksesta epäillyn kuulustelemisesta ennen rikostorjuntajakson alkua. Tällä opiskelijat pystyisivät kartoittamaan itselleen osaamistansa asiasta ja lieventämään mahdollista jännitystä ensimmäisestä epäillyn kuulustelusta harjoittelun aikana. Lisäksi vanhemmat opiskelijat pystyvät harjoituksen kautta kartoittamaan itselleen, kuinka hyvin he muistavat koulussa opetetun kuulustelun rakenteen ja sen toteuttamisen harjoittelun jälkeen.

Työssä pyritään kartoittamaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten harjoitteluun lähtevä opiskelija osaa suunnitella ja toteuttaa perusmuotoisen kuulustelun?
2. Kuinka vertaisopettaminen onnistuu harjoituksessa?

Valmiiseen tuotteeseen kerätään kaikki tarvittava materiaali harjoituksen toteuttamiseen. Valmis tuote esitetään opinnäytetyötä ohjaaville henkilöille, jonka jälkeen sitä on mahdollista kehittää ja ottaa käyttöön harjoituksena.

2.5 Teoriapohja

Työn teoriapohjana on käytetty oppimiseen ja opetukseen sekä esitutkintaan liittyvää kirjallisuutta. Oppimista ja vertaisopettamista on käsitelty siten, että lukija saa kuvan, kuinka oppiminen tapahtuu ja mitä etuja vertaisopettamisen hyödyntämisestä on. Oppimisen teoriapohjaksi on valikoitunut konstruktivismi laaja-alaisuutensa vuoksi, koska opinnäytetyön painopisteen puolesta oppimiseen ei ole tarkoituksenmukaista syventyä liikaa. Harjoituksessa käytettävä opetusmalli on myös rakennettu konstruktivistista oppimiskäsitystä mukaillen. Lisäksi raportin teoriaosiossa käydään läpi mentorointia ja tutorointia tapoina järjestää vertaisopettamista ja mallinnetaan niiden sopivuutta kyseiseen harjoituspäivään.

Kuulusteluihin liittyvää teoriaa käsitellään niihin liittyvän lainsäädännön ja kuultaviin liittyvän sääntelyn kautta. Lukija saa käsityksen, millainen lainsäädäntö prosessiin liittyy ja kuinka asianomistajan, todistajan ja rikoksesta epäillyn kuulustelut eroavat toisistaan. Lukijalle avataan Polamkin kuulusteluopetuksen perustana käytettävää Mäkelän-mallia. Epäillyn kuulusteluun syvennytään avaamalla taktisia ja psykologisia näkökulmia asiassa.

2.6 Aiemmat tutkimukset ja työt

Kuulustelu-käsitteeseen suoraan tai välillisesti liittyviä opinnäytetöitä on Poliisiammattikorkeakoulussa tehty laajasti. Työt käsittelevät omaa aihealuettaan kuulustelun toteuttamisesta, alueellisista toimintamalleista tai kuulustelun erityispiirteistä. Tämän työn aihepiiriä koskevia aikaisempia opinnäytetöitä löytyi yksi. Otto Saari on kartoittanut opinnäytetyössään *Opiskelijoiden käsityksiä Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopetuksen riittävydestä* harjoittelussa olleiden nuorempien kons- taapelien valmiuksia suoriutua työelämän kuulusteluista koulun antamalla opeilla. Tutkimukseen haastateltiin neljää juuri työharjoittelusta tullutta ja miltei valmistunutta Polamkin opiskelijaa. Tutkimustuloksissa todettiin, että kuulusteluopetus on määrällisesti riittävää, mutta esille nousi käytännön kuulusteluharjoitusten lisäämisen tarve. (Saari 2021, 2.) Haastattelujen perusteella esille nousi opiskelijoiden toive, että kuulusteluita tulisi harjoitella pienryhmissä ja opiskelijoiden tulisi saada useampi harjoitusta käytännössä (Eml. 2021, 53).

3 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyössä käytettyä tutkimusmenetelmää ja tutkimusmenetelmän ominaispiirteitä, raporttia ja produktia. Tutkimusmenetelmän valintaa avataan ja perustellaan alan kirjallisuuden avulla. Työn tarkoituksena on ollut valita produktia parhaiten tukeva tutkimusmenetelmä.

3.1 Toiminnallisesta opinnäytetyöstä

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehtoinen tutkimusmenetelmä tutkimukselliselle opinnäytetyölle ammattikorkeakoulussa. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on ammatillisessa ympäristössään käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen tai toiminnan järjestäminen. Toteutuksena työn muoto voi olla ohje, ohjeistus tai opastus. Toteutustapa voi myös olla tapahtuman järjestäminen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä keskeistä on käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän kautta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuskäytäntöjä voidaan käyttää väljemmässä tarkoituksessa, kuin tutkimuksellisissa opinnäytetyöissä, vaikka osin menetelmät ovat samoja. Toiminnallisessa opinnäytetyössä voidaan hyödyntää kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusmenetelmien keinoja osana työtä ja näin laajentaa työssä käytettyä lähdemateriaalia. Ne osaltaan lisäävät teoreettisen osuuden luotettavuutta työssä. Tutkimuksellisten menetelmien käyttö toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämättömyys ja niiden käyttö tulee sovittaa työn tueksi siten, että huomioit työnlaajuudelle asetetut kriteerit. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 56–58.)

3.2 Produkti toiminnallisessa opinnäytetyössä

Toiminnallisiin opinnäytetöihin kuuluu raportin lisäksi produkti eli tuotos, joka syntyy valmiin työn lopputuloksena. Produkti on usein muodoltaan kirjallinen. Produkti voi olla muodoltaan monen kaltaisen, kuten aiemmassa kappaleessa on esitelty. Produktin tekstuaaliset ominaisuudet eroavat raportin tutkimusviestinnällisestä kielestä. Produktin tekstissä puhutellaan kohderyhmää ja näin ollen sen kielisisältö saattaa erota raportissa käytetystä tutkimusviestinnällisestä kielestä. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.) Produkti on suunnattu tietylle ryhmälle ja näin ollen kohderyhmän rajaus tulee tarkkaan harkita työtä tehdessä (Eml. 38). Tässä työssä syntyvä produkti on suunnattu Poliisi-ammattikorkeakoulun harjoitteluun lähteville ja sieltä tulleille opiskelijoille yksittäisen harjoituksen muodossa. Harjoituksen malli on luotu siten, että sitä on helppo muokata ja jalostaa.

3.3 Raportti produktin rinnalla

Opinnäytetyön lopputuloksena syntyneen produktin tueksi laaditaan raportti työstä. Raportin kautta perustellaan, miten produktin sisältöön, muotoon ja ominaisuuksiin on päädytty. Lisäksi raportin kautta vakuutetaan lukijaa työn luotettavuudesta avaamalla työssä käytettyä teoriapohjaa lähdekirjallisuuden kautta. (Vilka & Airaksinen 2003, 80–81.) Työn raportissa käsitellään oppimista yleisesti ja opettamisen järjestämistä vertaisopettamista hyödyntäen sekä sen etuja. Lisäksi käsitellään kuulusteluihin liittyvää teoriaa eri asiaosaisten kohdalla sekä niihin liittyviä ominaispiirteitä. Tarkoituksena on kartoittaa lukijalle, millaiseen viitekehykseen produkti tulee sijoittumaan ja mitä asiasta tulee tietää, jotta harjoitus on toteutettavissa. Raportin teoriapohjaan on kerätty harjoituksen kannalta merkityksellinen tieto.

Raportissa myös avataan produktin sisältöä ja perustellaan ratkaisuja, joiden perusteella produkti on saanut lopullisen mallinsa. Lisäksi analysoidaan produktin muotoon vaikuttaneita tekijöitä, palautetta ja lopputulosta, esiin tuodaan myös opinnäytetyöprosessiin liittyvää teoriaa.

4 TIETOPERUSTAN ESITTELY

Tietoperustana tässä opinnäytetyössä käydään läpi mentorointia ja tutorointia tapoina järjestää vertaisopettamista ja mallinnetaan niiden sopivuutta produktin mukaiseen harjoituspäivään. Oppimista käydään läpi konstruktivistisen oppimisteorian kautta. Lisäksi luvussa käsitellään kuulusteluihin liittyvää teoriaa, taktiikkaa ja kartoitetaan kuulusteluopetuksen nykytilaa.

4.1 Konstruktivismi

Konstruktivistinen murros alkoi 1980-luvun lopulla psykologian tieteenalan rinnalla käydyn keskustelun kautta. 2000-luvun myötä konstruktivistinen ajatusmalli edustaa vahvasti kasvatustieteellistä tutkimuksen ajattelun valtavirtaa. Konstruktivistisesta kasvatustieteestä ei kuitenkaan voida terminologisesti puhua, koska sitä ei ole jäsennetty tarpeeksi. Konstruktivistiset ajatukset ovat pikemminkin suuntausten perusajatuksina erilaisissa pedagogisissa sovelluksissa. (Siljander 2014 217–220.) Kun oppiminen sisältää uuden tiedon muokkaamista jo olemassa olevan tiedon päälle, voidaan oppimiskäsitystä luonnehtia konstruktivistiseksi (Puolimatka 2002, 21). Konstruktivismi ei kuitenkaan ole oppimisteorian tai suuntauksena ainutkertainen. Melkein kaikissa nykyisissä kasvatustus- ja ihmistieteissä on näkemys siitä, että ihminen on aktiivisesti maailmaa havainnoiva subjekti, joka havainnoi maailmaa kielen ja käsitteellisen kehyksen kautta. (Siljander 2014 221.)

Konstruktivistinen pedagogiikka tarkoittaa erilaisia sovelluksia, joita on tehty konstruktivistisen tiedonkäsityksen pohjalta kasvatuksen, opetuksen ja oppimisen alueella. Konstruktivistisen tiedonkäsityksen ja oppimiskäsityksen välinen ero ei ole suuri. Teorian mukaan voidaan olettaa, että jos ihminen jäsentää aktiivisesti mielessään aistien tuottamaa havaintoinformaatiota ja konstruoi siitä tietoa joko sisäisten kategorioiden tai tulkintakehysten avulla tai sosiaalisesti rakentuvassa vuorovaikutuksessa, on pääteltävissä, että oppiminen on konstruktioivinen prosessi. (Puolimatka 2002, 21–22.) Konstruktivismin keskeinen ajatus on, että ajattelun kautta tehtävät toiminnot mielletään tiedon rakentumisena. Ihminen on jatkuvasti tietoa ja merkityksiä rakentava yksilö. Oppija konstruoi saamastaan tiedosta tulkinnan kautta itselleen konstruktioita eli rakentaa omaa tietopohjaansa. Tieto ei siirry oppijaan vaan tämä itse rakentaa sen tavoitteidensa mukaisesti. (Ojanen 2006, 40.)

Konstruktivistisen käsityksen mukaan oppija on aktiivinen toimija, joka havainnoi, valikoi ja muokkaa oppiainesta ja tulkitsee sitä aiempien kokemustensa ja ennakko-oletusten kautta. Konstruktivistisessä käsityksessä oppiminen on sisäisesti säädeltyä. Oppija nähdään aktiiviseksi, uutta itselleen merkityksellistä tietoa etsiväksi toimijaksi, joka itse lopussa vastuussa oppimisestaan. Teoriassa voimistuu käsitys siitä, että oppiminen ei ole tiedon siirtämistä ulkoisesti subjektilta toiselle vaan yksilön aktiivista toimimista tiedon sisäistämiseksi. (Siljander 2014 224–225.) Oppimisessa painottuu merkitysten luominen, minkä kautta tiedon ymmärtäminen nähdään keskeisenä asiana.

Tästä seuraa, että suuntauksen opetusympäristössä pyritään välttämään asioiden ulkoa opettelua. Jos jokin asia on vain opeteltu ulkoa sisäistämättä sen merkitystä tai kosketuspintaa todellisuuteen, ei tällä asialla ole oikeastaan merkitystä. (Tynjälä 1999, 62.)

Konstruktivistiseen malliin tiedon rakentamisesta liittyy keskeisesti käsitteet assimilaatio, akkommodaatio ja skeema. Näiden kautta pyritään kuvaamaan, millä tavalla oppija sovittaa omia pyrkimyksiä ja ympäristön vaatimuksia yhteen. Käsitteiden taustalla on psykologian tietoteorian idea, jonka mukaan ihmisen mieli järjestää saamiensa havaintoja käsitteellisten kategorioiden avulla ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. Assimilaatio tarkoittaa uuden tiedon liittämistä vanhaan tietorakenteeseen. Oppija tulkitsee uutta tietoärsykettä ja pyrkii liittämään sen aiempiin tietoihinsa, joita kutsutaan skeemoiksi. Kun uusi tietoa ei sovellu vanhaan, syntyy ristiriita, joka pakottaa oppijan muuntaamaan olemassa olevaa skeemaansa uuden tiedon mukaan, koska tämä informaatio ei pysty assimiloitumaan olevassa olevaan tietoon. Tätä prosessia kutsutaan akkommodaatioksi. Tätä tavalla, kun oppija saa uutta tietoa, hän pyrkii assimiloimaan oppimaansa ja näin laajentamaan tieto-osaaamistaan. Jos assimiloiminen ei onnistu oppija työstää akkommodaation kautta tiedon sisäistettävään muotoon ja omaksuu sen. (Siljander 2014, 227–228.) Konstruktivistisessa oppimiskäsityksessä olennaisinta ei ole tiedon vastaanottaminen vaan saadun tiedon aktiivinen tiedon käsittely ja sen uudelleen rakentaminen (Puolimatka 2002, 32).

Konstruktivistisen opetuskäsityksen selkeä ominaispiirre on opettamisen käsitteen painottuminen ohjaamiseen. Konstruktivistinen käsitys perustuu siihen, että oppiminen yksilön itsenäinen omatoimisesti ohjautuva prosessi tai yhteisöllinen itsesääntelyprosessi. Tällöin ulkopuolisen toimijan voimakasta kontrollia oppimisessa on haluttu vähentää. (Siljander 2014, 234.) Painotus oppimisessa on oppilaan omaehtoisessa tiedonhankinnassa, jota opettaja tukee toimessaan. Tätä kautta saavutetun tiedon omaksuminen on syvempää ja laaja-alaisemmin sovellettavaa. (Puolimatka 2002, 44.) Koska oppiminen on yksilön tai yhteisön omaa tiedonkonstruointia, ei käsityksessä painoteta ulkopuolelta tulevaa vanhaa kausaalioletusta opettajan voimakkaasta roolista. Pikemminkin nähdään, että opettajan roolina on organisoida oppimisympäristö siten, että se tukee oppijan konstruointiprosessia. Täysin opettajan roolia ei voida sivuuttaa, mutta opettajan rooli nähdään oppijan tiedonannon herättäjänä. (Siljander 2014, 235–236.)

Vaikka konstruktivistinen malli kuvaa monesti yksilön oppimisen kehittymistä on huomioitavaksi otettava myös teorian sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuudet. Konstruktivismiin pedagogisia seurauksia on ollut muun muassa vuorovaikutuksen merkityksen korostaminen opetuksessa. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta oppija pystyy jakamaan ajatuksiaan, saada niihin reflektointia ja tukemaan tai saamaan tukea muilta oppijoilta. Myös yksin oppiminen voidaan nähdä vuorovaikutuksellisenä tilanteena. Kirjaa lukiessa oppija on tietynkaltaisessa vuorovaikutustilanteessa kirjan

sosiaalisten käytänteiden ja sosiaalisesti rakennettujen tietorakenteiden kanssa. Oppimisen tehokkuutta tulisi siis pyrkiä vahvistamaan erilaisilla yhteistoiminnallisilla opiskelumuodoilla, joissa korostetaan tiedon jakamista. (Tynjälä 1999, 65.)

4.2 Tutorointi ja mentorointi

Tutor on yleiskäsite henkilöstä, jonka pääsääntöisenä tehtävänä on auttaa opiskelijaa hankkimaan sen kaltaisia tietoja, taitoja ja strategioita, joita tämä itsenäisessä opiskelussa tarvitsee (Lewis 1984, viitattu teoksessa Lehtinen & Jokinen 1999, 30). Tutor neuvoo, tukee, ohjaa ja seuraa opiskelijan edistymistä joko jonkin median välityksellä tai kasvokkaisten ohjaustapaamisten aikana. Opiskelijan työskentely painottuu omatoimisesti materiaaliin lukemiseen ja oppismistehtävien suorittamiseen, joista hän saa tutoriltaan arvioivaa palautetta. (Gibson 1990, viitattu teoksessa Lehtinen & Jokinen 1999, 30.) Tutorointi tarjoaa oppijalle tilaisuuden alkaa kehittää ja harjoitella niitä taitoja, joita opinto-ohjelma tai kurssi vaativat. Oppijalla on mahdollisuus testata epämuodollisessa ympäristössä tutorin tukemana omia ajatuksiaan, käsitellä askarruttavia kysymyksiä, reagoida oppimateriaaliin ja kuulla, mitä muut vertaisoppijat ajattelevat. (Lehtinen & Jokinen, 1999, 31.)

Henkilön osaamisen käyttäminen toiminnan kehittämässä ja hiljaisen tiedon eteenpäin siirtämisessä tekijäpolvien välillä työpaikoilla tarvitsee mentoroinnin ja yhdessä oppimisen kaltaisia menetelmiä sen lisäksi, miten yksilö kehittää itsenäisesti ammattitaitoaan. Mentorointi on toimiva osaamisen kehittämisen työkalu työssä ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen eteenpäin viemisessä. Menetelmän vahvuus perustuu siihen, että ohjaaja ja oppija ovat vertaisia. Vain saman alan osaaja voi ymmärtää ammatin olennaisuuden kuten toisen osaaja. Kohtaamisessa voidaan keskittyä kokenemman osaamisen kehittämiseen ja oppijan oppimiseen, kun reflektoinnin tuki ja kehittämisajatuksukset tulevat toiselta saman alan tekijältä. (Heikkinen ym. 2012, 267.)

Tutoroinnin ja mentoroinnin käsitteiden välillä eron luo konteksti. Tutorointia käytetään koulutuksen kontekstissa ja mentorointi työelämässä. Tutorointi liittyy näin ollen formaaliin koulutukseen, kun mentorointi puolestaan edustaa nonformaalia, vapaampaa työelämässä toteutuvaa koulutusta ja ohjauksen muotoa. Kun formaalin ja nonformaalin koulutuksen muodot limittyvät on mahdollista, että käsitteiden tulkinnat ovat osittain päällekkäiset ja yhtenevät. (Heikkinen ym. 2012, 79–80.)

Vertaistutor on opinnoissaan pidemmällä oleva opiskelija, joka pystyy ohjaamaan ja opastamaan nuorempia opiskelijoita opiskeluun liittyvissä asioissa. Toinen opiskelija on mahdollinen lisäresurssi opetuksen kannalta ja tällä on ohjaajana vahvuuksia, joita opettajilla ei välttämättä ole. Vertaistutor edustaa ohjaajanakin samaa kulttuuria kuin ohjattava. Hän on vertainen ja pysyy ohjaajanakin samalla tasolla ja lähellä oppijaa toisin kuin opettaja. Vertaistutorilla on myös itsellään tuoreessa muistissa omat opiskelunsa ja eteen tulevat ongelmat voivat olla hänelle ymmärrettävämpiä kuin

opettajalle. Oppisisällinen ohjaus koetaan opettajan vahvuusalueeksi, mutta opiskelijoiden käyttämisestä tällä alueella harkitusti on saatu kuitenkin hyviä kokemuksia. (Lehtinen & Jokinen 1999, 106–107.)

Yksi painopiste tutorin toiminnassa on oppisisällöllinen ohjaaminen, jolla tarkoitetaan ohjausta varsinaisen opiskelun kohteena olevassa asiassa esimerkiksi oppimistehtävän kautta. Sisällöllisen oppimisen ohjaajana tutorin tehtävä on asettaa yhteistyössä oppijan kanssa oppimista eteenpäin vieviä kohteita, seurata oppijan edistymistä, opastaa tätä tarpeiden mukaan sekä antaa palautetta. Oppimistehtävä konkretisoi koulutukselle asetettuja vaatimuksia ja käynnistää oppijoiden omaa ammatillista kasvua ja käytännönteorian kehittymistä. (Lehtinen & Jokinen 1999, 81.)

Tutorointiin perustuvassa opettamisessa tulee huomioitavaksi myös ohjaajan kyky toimia roolissa. Kyseessä on ohjaajan (tutorin) ja ohjattavan (tutoroitava) vuorovaikutuksellinen toiminta, jossa tarjotaan lähtökohtia ja perusteita oppijan omalle toiminnalle ja ammattitaidon kehittämiseksi. (Ojanen 2006, 137.) Toiminnan perustana on oppijalle luotavan kasvua tukevan oppimisympäristön luominen. Oppimista ei voi ennalta suunnitella vaan sille pystytään pelkästään luomaan puitteet. Ohjaajan omat näkemykset tai reagointi tilanteessa ei saa pyrkiä ohjamaan oppijan uskomuksia tai tiedon rakentamista haluttuun suuntaan. Ohjaajan tehtävää voidaan luonnehtia edellytysten luomiseksi, sille, että oppijassa käynnistyy kehittämisprosessi. (Eml. 137–138.)

4.3 Konstruktivismi vertaisopettamisessa

Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppija ei omaksu uutta tietoa sellaisenaan vaan rakentaa eli konstruoi tietoja omien aikaisempien käsitystensä, tietojensa ja kokemustensa perusteella. Näin ollen aikaisemmat kokemukset, tiedot ja uskomukset ohjaavat sitä, miten uutta tietoa tulkitaan. Eri ihmiset voivat tulkita saman asian eri tavoin. Tämän vuoksi vuoropuhelu ja oman kokemuksen jakaminen muiden kanssa on opetuksessa merkityksellistä. Koulutuksessa on olennaista aktivoida ihmisten aikaisempia ennakkokäsityksiä ja kokemuksia, jotta ne voidaan paremmin liittää käsillä olevaan tietoon. Opetuksessa pyritään toteuttamaan sellaisia oppimistilanteita, joissa informaali ja nonformaali tieto kytkeytyvät formaaliin, muodolliseen tietoon, kuten teorioihin. Näin formaalissa oppimisessa jaettu tieto on oppijan kannalta helpompi liittää tämän aiempiin käsityksiin ja kokemuksiin, mikä tukee oppimisprosessia ja tekee siitä syvällisemmän. (Heikkinen, ym. 2012, 22.) Vertaisryhmäopiskelussa opitaan työssä tarvittavia tietoja ja taitoja omien aikaisempien käsitysten ja kokemusten pohjalta siten, että oppiminen muistuttaa varsinkin epämuodollista keskustelua (Eml. 24).

Konstruktivistisesta näkökulmasta tutorointi on vastavuoroista ajatustenvaihtoa ja tiedon yhteistä rakentamista, jossa molemmat osapuolet oppivat (Heikkinen ym. 2012, 67). Tutorointiohjelmassa on

tunnistettavissa kolme erilaista näkökulmaa: humanistinen, yhteisöä korostava sekä kriittisen konstruktivismiin näkökulma. Humanistiseen ajatusmalliin painottuneessa tutoroinnissa pyritään tukemaan uutta oppijaa tämän omien ongelmien ratkaisemisessa ja ennakoimisessa sekä tukemaan viihtymisessä. Tavoitteena on tukea uutta työtään aloittavaa oppijaa siten, että tämä oppii luottamaan itseensä ja kykyihinsä, minkä uskotaan auttavan onnistumaan työtehtävissä. Mallissa huomio kiinnittyy oppijan persoonalliseen kehittymiseen. (Heikkinen ym. 2012 64–65.)

Yhteisöllisyyttä korostavassa tutoroinnissa keskitytään auttamaan uutta oppijaa sopeutumaan olemassa olevaan kulttuuriin ja siihen kuuluviin normeihin. Tarkoituksena on opastaa oppijaa löytämään erilaisiin tilanteisiin sopivia työtapoja. Oppijan kehittymistä tarkastellaan yhteisön osaksi liittymisen näkökulmasta. Tutorin roolina on auttaa oppijaa sopeutumaan uuteen ympäristöön ja löytää tälle paikka sosiaalisessa ympäristössä. Tämän näkökulman keskiössä korostuu perinteen ja hiljaisen tiedon siirtyminen. Lopputuloksen onnistuminen on riippuvainen sosiaalisesta ympäristöstä, johon oppija liittyy. (Heikkinen ym. 2012 65.)

Kriittisen konstruktivismiin näkökulma haastaa näitä käsityksiä kahdella eri ajatusmallilla. Ensimmäisen kriittinen teoria perustuu ajatusmalliin tiedon dekonstruoimisesta eli ajatuksesta purkaa ja kyseenalaistaa olemassa olevaa tietoa ja tämän pohjalta tehtävästä kriittisen tarkastelun jälkeisestä rekonstruoidusta, uudesta, entistä tietoisemmasta käsityksestä. Toinen ajatusmalli pohjaa konstruktivismiin perusoletukseen tiedon rakentamisesta aktiivisesti aikaisempien tietojen ja kokemusten pohjalta. Painopiste on vanhojen käsitysten akkommodaatiossa, jonka tuloksena oppijan alkuperäiset käsitykset ja oletukset muotoutuvat uudelleen uusien asioiden oppimisen kautta. Vertaisryhmä tutoroinnin pohjautuessa kriittisen konstruktivismiin näkökulmaan uuden tiedon luomisen prosessissa voidaan hyödyntää myös humanistisen sekä yhteisöä korostavan näkökulman osia. (Heikkinen ym. 2012, 64–67.)

Konstruktivistisessa opetuksessa painottuu oppijan omatoimisuus ja oma osallistuminen oppimiseen opettajälhtöisen oppimisen sijaan. Laadukasta oppimista tapahtuu, kun oppija käyttää itse aktiivisesti aikaisempia tietorakenteitaan opettajan tukemana. (Puolimatka 2002, 44.)

4.4 Kuulustelun teoria

Kuulustelulla tarkoitetaan esitutkinnassa suoritettavaa siihen oikeutetun viranomaisen määrämuotoista menettelyä, jossa kuulusteltavan suullisesti antamat tiedot kirjataan hänen hyväksymässään muodossa kuulustelupöytäkirjaan tai tallennetaan ääni- ja/tai kuvatallenteelle (Mäkelä 2016, 4). Kuulustelu on ennen kaikkea tärkeä itsenäinen esitutkintatoimenpide. Tämän lisäksi se liittyy muihin esitutkinnan osiin ja pakkokeinojen käyttöön. Lisäksi se, miten kuulustelut on suoritettu ja miten kuulusteluaineisto on tallennettu, vaikuttaa osaltaan myös syyttäjien ja tuomioistuinten työhön. (Fredman ym. 2020, 353.)

Esitutkinnassa on esitutkintalain 1:2§:n mukaan selvitettävä;

- 1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;
- 2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi;
- 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja
- 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Näin ollen kuulusteluissa on otettava monta asiaa huomioon ja varmistuttava siitä, että kertomus tulee kirjattua riittävässä laajuudessa. Asiassa ei siis riitä, että tutkija vain kirjoittaa ylös, mitä kuulusteltava puhuu, vaan tämän tulee huomioida edellä mainitun pykälän sisältö ja pyrkiä saamaan paperille lain edellyttämä materiaali. Tavoitteena on saada mahdollisimman paljon selville tosiasioita tapatumaan liittyen. (Ellonen ym. 1996, 6.)

Kuulusteluun liittyy paljon erinäistä lainsäädäntöä, joka on pääosin koottu esitutkintalain 4, 6, ja 9 lukuihin. Näissä luvuissa määritellään kuulusteluihin osallistuvan henkilön oikeuksista, läsnäolosta esitutkinnasta sekä esitutkinta-aineistosta. (Fredman ym. 2020, 377.)

Kuulusteluja voidaan pitää yhtenä merkittävimpänä esitutkintavaiheena. Kaikki esitutkinnassa kerätty näyttö käydään kuulusteluissa läpi. Kuulusteluilla on olennainen merkitys jo ennen esitutkintapöytäkirjan valmistumista, sillä niiden avulla pystytään ohjaamaan tutkintaa. Kuulustelut ja niistä laadittavat kuulustelupöytäkirjat muodostavatkin esitutkinnan keskeisimmän osan. Kääntöpuolena on, että kuulusteluilla voidaan myös pilata tekninen tai muu näyttö, vaikka ne olisivat laadultaan hyviä. (Mäkelä 2016, 5.)

Esitutkinnan lopputuloksen merkittäväksi laatukriteeriksi nousee usein se, kuinka onnistuneesti poliisi on suoristunut kuulustelussa. Kuulustelu on aina kuitenkin ihmisten välistä vuorovaikutussuhdetta eli kuulusteltavan ja kuulustelijan välistä kanssakäymistä, jonka onnistumisesta lopulta riippuu, miten rikos pystytään selvittämään. (Fredman ym. 2020, 356.)

Kuulustelu on käsitteenä laaja kokonaisuus, eikä sitä ole mielekästä työn tarkoituksen tai tavoitteen kannalta käsitellä täydessä laajuudessaan. Seuraavissa kappaleissa käydään tiivistetysti läpi tavallisen rikoksesta epäillyn kuulustelun kulku käyttäen hyväksi Mäkelän-mallia, eri asianosaisten kuulustelujen erityispiirteitä sekä taustoitetaan kuulusteluopetuksen nykytilaa, jota tällä työllä pyritään kehittämään.

4.4.1 Mäkelän malli

Mäkelä on kehittänyt epäillyn kuulustelemiseen kahdeksanportaisen mallin, jota voidaan soveltaa myös muiden henkilöiden kuulemiseen. Malli on saanut pohjansa Irlannissa käytetystä Garda-mallista, joka puolestaan pohjautuu tiedonhankintaperusteiseen Peace-malliin. Mäkelän malli on käytössä Polamkin kuulusteluopetuksessa ja on näin ollen runko, joka jokaisen opiskelijan tulisi omaksumaa. (Mäkelä 2016, 18.)

Suomessa aikaisemmin käytetty kuulustelumalli on ollut ongelmallinen, koska siinä epäillylle on kerrottu tämän oikeudet ja velvollisuudet ja tämän jälkeen siirrytty suoraan avoimeen kerrontaan. Tällöin epäillyllä on ollut tuoreena mielessä nykyisen lainsäädännön edellyttämä itsekriminointisuoja, joten vapaalla kerronnalla saatu kertomus on voinut olla niukka. (Mäkelä 2016, 18.)

Mäkelän kahdeksanportainen malli lähtee liikkeelle kuulustelun valmistautumisesta ja suunnittelusta. Valmistautumiseen kuuluu niin sanottuja perusrutiineja. Niiden tarkoituksena on taata kuulustelujen laatu tekemällä aina vähintään perusvalmistautuminen. Tätä perusvalmistautumista on selvittää epäillyn rikoksen tunnusmerkistö, tutustua kuulusteltavaan ja tämän historiaan, valmistella välineet ja olosuhteet, kuten tulkki, avustaja ja kuulustelupaikka. Menetelmän toisessa vaiheessa kuulustelija käy läpi kuultavalle tämän oikeudet ja velvollisuudet. Pelkkä oikeuksien ja velvollisuuksien läpi käyminen ei riitä vaan kuulustelijan on huolehdittava siitä, että kuulusteltava myös ymmärtää oikeutensa ja velvollisuutensa. Oikeudet ja velvollisuudet on annettava myös vielä kirjallisesti luettavaksi. Kolmannessa vaiheessa käydään läpi kuultavan henkilötiedot. Kuultavan henkilöllisyys on varmistettava sekä mukana olevista asiakirjoista että kysymällä. Jos tunnistukseen sopivaa asiakirjaa ei ole mukana, on tunnistus tehtävä rekistereitä hyväksikäyttämällä. (Mäkelä 2016, 20–21.)

Neljännessä vaiheessa käydään alkukeskustelu kuultavan kanssa. Se ei välttämättä liity lainkaan tutkittavana olevaan asiaan. Kyseessä ei ole myöskään esitutkintalain 7 luvun 20 §:ssä mainittu alustava puhutus. Alkukeskustelu voi olla esimerkiksi kohteliasta rupattelua tarkoituksena lieventää jännitystä. Alkukeskustelulla on tarkoitus luoda kuulustelijan ja kuulusteltavan välille mahdollisimman hyvä vuorovaikutustilanne. (Mäkelä 2016, 22.) Paitsi että tutkija tekee alkukeskustelun aikana kuulusteltavalle selkoa niistä edellytyksistä, joilla varsinaiseen kuulusteluun voidaan siirtyä, myös kuulusteltavalle henkilölle itselleen on tässä vaiheessa varattava mahdollisuus kysymysten tekoon.

Kuulusteltava voi olla kuulustelussa ensimmäistä kertaa, mikä voi aiheuttaa hänelle pelkoa tai epävarmuutta siitä, mitä esitutkinnassa ja kuulustelussa tulee tapahtumaan ja kuinka hänen tulee toimia tilaisuudessa. (Fredman ym. 2020, 431.)

Viidennessä vaiheessa on kyse vapaan kerronnan vaiheesta, jossa kuulusteltavalla on mahdollisuus kertoa itse ja oma-aloitteisesti kaikki, minkä hän tietää tutkittavasta asiasta. Vapaata kerrontaa voidaan pitää kuulusteltavan oikeutena. Hänelle on annettava mahdollisuus lausua asiasta halutessaan vapaalla kerronnalla. Tässä vaiheessa tehdään kynällä paperille tarvittavat muistiinpanot. Vapaan kerronnan vaihe on erinomainen tilaisuus havainnoida kuulusteltavan nonverbaalista viestintää. Varaukseton keskittyminen ja huomion osoittaminen kuulusteltavalle saattaa tuntua tästä tärkeältä ja edistää hänen kerrontaansa. (Mäkelä 2016, 23.) Vapaan kerronnan hyötynä voidaan pitää sitä, että kuultavan kertomat tiedot ovat kattavampia ja luotettavampia kuin suoraan kysymällä saatavat tiedot. Vapaassa kerronnassa puhuja pystyy seuraamaan häiriöttä omaa ajatuskulkuaan ja muistikuviaan, jolloin kertomuksen kokonaisuudesta syntyy johdonmukaisempi kuin irrallisilla kysymyksillä. (Fredman ym.2020, 432.) Vapaalla kerronnalla toteutetaan kuulustelun muistisääntönä pidettyä ”yleisestä yksityiskohtaiseen” -mallia (Kaunisto ym. 2021, 20).

Vapaan kerronnan jälkeen siirrytään mallin kuudenteen vaiheeseen eli täydentävien kysymyksien esittämiseen. Tässä vaiheessa tarvittaessa voidaan haastaa epäiltyä hänen kertomansa ja muun näytön välisistä ristiriidoista. Kuulustelijan vastuulla on, että esimerkiksi kaikki tunnusmerkistötekijät tulevat kirjatuiksi. Tarkentavilla kysymyksillä saadaan lisää yksityiskohtia ja selvennettyä epäselviä kohtia. Tässä kohdassa tutkijan on kuitenkin oltava tarkkana kysymysten muotoilussa, jotta ne eivät johdattele kuultavaa haluttuun vastaukseen. Kysymykset tulisi pitää avoimina siten, että kuultava saa muotoilla vastauksen mahdollisimman itsenäisesti. Vasta tämän jälkeen tulisi harkitusti siirtyä suljetumpiin kysymyksiin. (Mäkelä 2016, 24–25.)

Seitsemännessä vaiheessa kuulustelijalla on kuva tapahtumista ja tämä alkaa kirjoittamaan kuulustelukertomusta. Kuulustelukertomuksen tulee olla sisällöltään selkeä ja looginen. (Mäkelä 2016, 27.) Kuulusteltavan kertoma tapahtumainkulku on kirjattava siinä laajuudessa kuin sillä on tutkittavana olevan asian kannalta merkitystä. Tähän periaatteeseen kuuluu vaatimus, että kuulustelukertomukseen on kirjattava kaikki olennainen siten, ettei mikään asian kannalta olennainen seikka jää ottamatta huomioon, mutta toisaalta vaatimus, ettei kertomukseen kirjata myöskään mitään turhaa tai asiaan kuulumatonta. (Fredman ym. 2020, 441.)

Kahdeksannessa vaiheessa kuulustelu päätetään. Kuultavan kanssa käydään läpi mahdollisuudet kirjalliseen menettelyyn ja sovitteluun sekä kerrotaan, miten rikosprosessi tästä etenee. Kirjattu kertomus luetaan kuultavalle ääneen ja sen jälkeen se annetaan vielä kuultavalle luettavaksi. Näin kuultava saa mahdollisuuden todeta, mitä paperille on kirjattu ja esittää mahdollisia muutoksia tai

korjauksia kertomaansa. Lopuksi kuulustelupöytäkirja allekirjoitetaan läsnäolijoiden toimesta. (Mäkelä 2016, 28.)

4.4.2 Asianomistajan ja todistajan kuulustelu

Opinnäytetyön raportin teorian keskiössä on epäillyn kuulusteleminen, mutta vertailukohtien ja haasteiden havainnoimiseksi on olennaista käydä läpi myös keskeisimpiä eroja epäillyn ja muitten kuultavien välillä. ETL määrittää, että epäillyn lisäksi esitutkinnassa henkilöitä voidaan kuulustella asianomistajan tai todistajan roolissa. Jos henkilön asema on epäselvä, voidaan häntä kohdella kuultavana. Tässä kappaleessa käsitellään asianomistajan ja todistajan kuulustelemisen keskeisiä osia.

Asianomistajalta on häntä kuulusteltaessa selvitettävä asian tapahtumatiedot, oikeudellinen arvio tutkittavana olevasta asiasta ja asianomistajan käsitys kärsimänsä oikeudenloukkauksen merkityksellisyydestä (HE 52/2002, 34–35). Asianomistaja kuulustellaan tapahtumatietojen lisäksi hänen ETL 1:2.1:n 3 kohdassa tarkoitettujen vaatimustensa selvittämiseksi ja siitä, aikooko hän käyttää asianomistajana itsenäistä puhevaltaa, eli haluaako hän esiintyä jutussa asianosaisena vai ei (Fredman ym. 2020, 364). Vaatimusten selvittäminen asianomistajalta on olennaista, koska oikeudenkäymiskaari 17:29.2:n mukaan asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, kuulustellaan rikosasiassa todistajana (Eml., 468).

ETL 7:6:n mukaan asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan hänelle esitettyihin kysymyksiin. Asianomistajan totuusvelvollisuudesta käytetään termiä negatiivinen totuusvelvollisuus. Tämä tarkoittaa, että asianomistajan ei tarvitse oma-aloitteisesti ilmaista asiasta mitään, eikä hänen tarvitse vastata esitettyyn kysymykseen, mutta jos hän haluaa kertoa tai vastata kysymykseen, hänen täytyy puhua totta. (Fredman ym. 2020 364.)

Esitutkintaviranomaisen on ilman aiheetonta viivytystä arvioitava, onko asianomistaja asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä erityisen suojelun tarpeessa. Tämän arvion tutkija tekee asianomistajan kanssa kuulustelun päätteeksi ja esittää asiaa sen jälkeen tutkinnanjohtajalle. (Fredman ym. 2020, 406.)

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Todistajaa koskee ns. positiivinen totuusvelvollisuus, joka tarkoittaa sitä, että todistajana kuultavan henkilön tulee oma-aloitteisesti kertoa totuudenmukaisesti kaikki, mitä hän tietää kuultavasta asiasta sekä vastata totuudenmukaisesti hänelle esitettyihin kysymyksiin. (Fredman ym. 2020, 365.) Todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos sille ei ole lain määrittämää estettä. Todistajan

kuulustelemisen tarkoituksena esitutinnan aikana on saada selville ne olennaiset tosiasiat, joilla on merkitystä asian tutkinnan kannalta. Eml. ym. 2020, 371.)

Todistaja tulisi kuulustella mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen, jotta todistajan muistikuvat tapahtumasta olisivat mahdollisimman hyvin tämän mielessä, kun aikaa tapahtuneesta rikoksesta on vielä vähän. Myös ulkopuolisten tekijöiden mahdollisuus vaikuttaa todistajan lausumaan vähe-
nee, mitä nopeammin todistaja saadaan kuultua asiassa. (Fredman ym. 2020, 372.)

Kuultavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti kuulustelussa. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavaltaan ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyhin vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. (ETL 7:5.1.)

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu poikkeaa siis epäillyn kuulustelusta merkittävästi siltä osin, että kahdella ensiksi mainitulla on velvollisuus pysyä totuudessa kertoessaan tapahtuneesta. Tämän totuusvelvollisuuden rikkomisesta heidät voidaan tuomita rikoslain 15:2.2:n mukaan perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä. Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää, että asianomistajalla ja todistajalla on halu edesauttaa asian selvittämistä esitutkinnassa ja näin ollen kuulusteluun ei liity samanlaisia haasteita tai oikeusturvanloukkauksen riskejä kuin epäillyn kuulusteluun. (Fredman ym. 2020, 366.)

4.4.3 Rikoksesta epäillyn kuulustelu

Esitutkinnassa henkilö voidaan asettaa rikoksesta epäillyn asemaan ja kuulla häntä tässä asemassa, kun viranomaisella on sellaisia seikkoja tiedossa rikoksesta, että kuultavaa henkilöä on syytä epäillä tutkittavan tapahtumainkulun aiheuttamisesta (Fredman ym. 2020, 375). Rikoksesta epäillyn tarkkaa määritelmää ei ole kirjattuna laissa tyhjentävään listaan liittyvän määrittelyvaikeuden takia (Rantaeskola ym. 2014, 63).

Epäillyn kuulustelussa tulee noudattaa ETL:n 4 luvun säännöksiä esitutkintaperiaatteista ja 7 luvun säännöksiä kuulusteluista. Pelkästään epäillyn kuulusteluun liittyviä säännöksiä on vähän. Tärkeimpänä osana epäillyn kuulustelua voidaan nähdä, että kuulusteluissa menettelyn tulee olla esitutkintalainsäädännön ja sen hengen mukaista. Epäillyn yhtenä keskeisempänä oikeutena esitutkintaprosessissa verrattuna asianomistajaan ja todistajaan on, että rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Tästä oikeudesta epäillylle tulee kertoa ja varmistua siitä, että epäilty on ennen kuulustelua tämän oikeuden ymmärtänyt.

Jotta epäillyllä olisi tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua häneen kohdistuvaa rikosepäilyä vastaan on rikoksesta epäillylle ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. (Fredman ym. 2020, 376.)

ETL 7:10.2:n mukaan epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus on tehtävä ennen kuulustelua, vaikka se olisi tehty jo aiemmin, ellei uudelleen ilmoittaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Vaikka epäilty ei esitutkinnan alkuvaiheessa koki avustajaa tarpeelliseksi on hänellä myöhemmin missä tahansa vaiheessa esitutkintaa oikeus hankkia avustaja itselleen. (Fredman ym. 2020, 377.)

Epäiltynä kuulusteltavan henkilön tulee antaa lausua oma näkemyksensä niistä seikoista, jotka ovat tutkinnan kohteena. Epäiltyä tulee myös kuulustella erikseen jokaisesta teosta, joista häntä epäillään, mikäli esitutkinnan kohteena on useita eri rikoksia. Esitutkinnan tavoitteena on selvittää rikos ja sen tapahtumainkulku. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa kuulustelua sellaiseen suuntaan, että epäilty ei saisi lausua vapaasti omaa kantaansa asiaan ja puolustautua epäilyksiä vastaan. Kuulustelijan ei siis tulisi rajata epäillyn lausumasta pois asioita, jotka tukevat epäillyn syyttömyyttä. (Fredman ym. 2020, 378.)

ETL:n 4:1§ asettaa velvoitteen, että esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon, ei pelkää rikoksesta epäiltyä vastaan vaikuttavia seikkoja vaan myös hänen syyttömyytensä puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Tätä ilmentää saman luvun toinen pykälä periaatteesta, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Pykälien sisältö asettaa kuulustelijalle tehtävän ottaa kuulustelussa oma-aloitteisesti huomioon myös sellaisia seikkoja, jotka tukevat epäillyn syyttömyyttä ja mahdollisuuden siitä, että henkilö ei olekaan syyllistynyt tutkittavaan rikokseen. Epäillylle voidaan myös mainita rikoslain 6:6§:n mukaisista rangaistuksen lieventämisperusteista. Huomioitavaa on, että poliisi ei kuitenkaan voi luvata lieventävää rangaistusta vaan vain kertoa sen mahdollisuudesta. Päätösvalta asiassa on tuomioistuimella. (Fredman ym. 2020, 379.)

4.4.4 Epäillyn kuulustelun taktiikka ja psykologia

Kuulustelun tavoitteena on saada sellainen kertomus, joka sisältää mahdollisimman vähän aukkoja tapahtumainkulusta ja on tarkka. Tähän edellytykset luo hyvä kuulustelupsykologia ja epäillyn tuntemus. (Putwain & Sammons 2018, 67.) Epäillyn kuulustelussa kuulustelijan tulee esiintyä itsevarmasti, mutta ei siten, että hänen käytöksensä vaikuttaisi ylimieliseltä (Mäkelä 2016, 41). Kuulustelu on sekä määrämuotoista lain edellyttämää menettelyä, että ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tärkeää on siis noudattaa lain edellyttämää menettelyä, mutta saada luotua tilanteesta sellainen, että epäillylle tulee halu puhua kuulusteltavasta asiasta. Kuulustelupsykologian käyttäminen on yksi

menestyvän kuulustelun kriittisistä tekijöistä. Lisäksi kuulustelijan ammattitaito ja hyvä valmistautuminen on onnistuneen kuulustelun perusta. Mäkelä toteaa, että ”Lainsäädäntö vain luo ikään kuin rajat, joiden sisällä kuulustelut tehdään henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa kuulusteltavan kanssa. Kuulusteluun pitää lähteä oman persoonan kautta, jotta voimme olla uskottavia”. (Mäkelä 2016, 4.) Keskeisinä asioina kuulustelussa onnistumisen kannalta voidaan pitää, että kuulustelijalla on tiedossa, mitä hän aikoo tehdä ja, kuinka hän osaa olla oma itsensä tilaisuudessa. Kuulusteleminen pohjautuu kuulustelua suorittavan henkilön kokonaisosaamiseen ja kokemukseen. (Ellonen ym. 1996, 2.)

Kuulustelijan tulee ymmärtää rikoksesta epäiltyä kuultavan henkilön tilannetta ja ajattelutapaa, jotta, osaa ottaa huomioon tämän motiiveja ja karttaa epäillyn kiistämistä. Yhtenä merkittävimpänä syynä epäillyn tunnustamiselle voidaan nähdä tilanne, jossa epäilty tietää, että häntä vastaan on olemassa jo niin paljon näyttöä, että asian kiistämisestä ei ole hyötyä. Myös henkilön tuntema sisäinen paine, syyllisyyden tunne ja kuulustelijan onnistuminen ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat epäillyn tunnustamiseen. Vastakohtana on, että kuulustelija voi olla myös itse suurimpia syitä, miksi epäilty ei kerro tapahtumista. Aika ja hyvä vuorovaikutussuhde ovat eduksi kuulustelussa. Epäilty on halukkaampi kertomaan tapahtumista ja vastaamaan esitettyihin kysymyksiin kuulustelijalle, joka kohtaa hänet ystävällisesti ja asiallisesti kuin negatiivisesti varautuneelle kuulustelijalle. (Mäkelä 2016, 42.)

Kuulustelumenetelmien ollessa lainmukaisia, voidaan katsoa, että tunnustuksen tavoittelu epäillyn kuulustelussa on aiheellinen tavoite. Tunnustuksen tähtäävä kuulustelu ei kuitenkaan saa vääristää sitä, mitä epäilty lausuu asiassa, siten, että kuulustelupöytäkirjaan kirjataan vain syyllisyyttä tai tunnustusta tukevat seikat. Huomioon on otettava myös esitutkintalain mukainen syyttömyysolettama eikä kuulustelun yksittäisenä tavoitteena saisi näin olla tunnustuksen tavoitleminen. (Mäkelä 2016, 41.) Rikostutkinnassa ongelmaksi saattaa muodostua tutkijan henkilökohtainen suhde tapaukseen. Liian henkilökohtainen sitoutuminen tapauksen tutkintaan tai epäillyn kuulusteluun saattaa haitata tutkinnan objektiivisuutta. (Ellonen ym. 1996, 4.)

Tunnustuksen antamiseen vaikuttavat monet tekijät. Kyse voi olla epäillyn tuntemasta sisäisestä paineesta, kuulustelijan antamasta ulkoisesta paineesta tai siitä, että epäilty uskoo poliisilla olevan niin aukottomia todisteita häntä vastaan, että kiistäminen on turhaa. Menettelyihin liittyvät kuitenkin omanlaisensa riskitekijät. Pelkästään ulkoisella painostuksella hankittu tunnustus saattaa aiheuttaa pitkäaikaista katkeruutta kuultavassa ja hankaloittaa uusia kuulusteluja tulevaisuudessa. Valheellisen näytön käyttäminen on puolestaan esitutkintalain mukaan kielletty ja kokeneemman kuultavan helposti huomattavissa. (Ellonen ym. 1996, 146–147.)

Kuulustelun lopussa epäillylle on vielä hyvä antaa tietynlaista jälkihoitoa asian tiimoilta, erityisesti jos tämä on tunnustanut teon. Epäillylle tulisi jäädä kuva, ettei hän kokenut asiassa tappiota vaan toimi oikein. Näin varmistetaan saman henkilön mahdollisen tulevan kuulustelun sujuvuutta jättämällä hänelle positiivinen muistijälki kuulustelutilanteesta. (Mäkelä 2016, 42.) Joskus epäiltynä kuultu henkilö kokee katumusta teostaan. Tällöin kuulustelun sivutehtävänä on myös olla ihmiselle tilanne, jossa tämä pääsee purkamaan itsetuntoaan. Poliisilla tulisi siis olla kyky tukea kuultavaa, mikäli tämä kokee sen tarpeelliseksi. (Ellonen ym. 1996, 9.) Lisäksi rikoksenteijäksi leimautuminen on vaikuttimena rikoksenteijäksi muokkautumisessa (Haapasalo 2008, 27).

Epäillyn itsekriminointisuoja antaa tälle mahdollisuuden olla kertomatta kuulusteluissa mitään tai vaihtoehtoisesti kertoa asioista totuudenvastaisesti. Salailulla voidaan pyrkiä vääristämään tai kielitämään totuutta hyötyäkseen siitä. Tavoite voi olla välttää ikävät seuraukset totuuden kertomisesta. Tämä edellyttää epäillyltä valehtelua, joka luo henkilön sisälle ahdistusta, painetta ja turhautumista. Ahdistuksen kasvu kuulustelutilanteessa on merkittävä tekijä epäillyn puhumiselle. Epäillyn kuulemisessa kuulustelutekniikat pyrkivät hyödyntämään tätä ahdistusta ja sen kautta vaikuttaman kuulustelun onnistumiseen. Huomioitavaa on, että ahdistuksen on kuulustelutilanteessa perustuttava totuudensalaamiseen eikä olosuhteisiin. (Ellonen ym. 1996, 153.)

Valehtelijalla on motivaationa salata tiettyä tietoa kuulustelijalta. Uhkaksi valehtelijalle tällöin muodostuu, että kuulustelija saa tiedon tästä ja havaitsee, että epäilty valehtelee asiassa. Välttääkseen tämän lopputuleman valehtelijan täytyy toteuttaa useita riskejä vakuuttaakseen kuulustelijan. Valehtelijan tulee tehdä useita strategisia päätöksiä siitä tiedosta, jota hän välttelee, kiistää tai myöntää kuulustelun aikana. Tämä lisää epäillyn kognitiivista kuormaa, joka on omiaan aiheuttamaan kiinnijäämisen valehtelusta. (Hartwig ym. 2006, 11-14.)

4.5 Kuulusteluharjoitusten nykytila ja aiemmat tutkimukset asiasta

Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelmassa kuulustelujen opetus on sisällytetty laajempiin kokonaisuuksiin. Ensikosketus asiaan syntyy rikostorjunnan perusteet opintojaksolla, jonka osaamistavoitteena on, että opintojakson suorittamisen jälkeen opiskelija osaa kuulustelujen osalta selittää esitutkinnan tavoitteet ja keskeiset toimenpiteet, osalliset ja heidän oikeutensa, yleiset säännökset sekä läsnäolon esitutkinnassa. (Poliisiammattikorkeakoulu opetussuunnitelma 2022–2024, 48.)

Varsinaisen kuulusteluopetuksen osajakso on sisällytetty esitutkinnan opintojaksoon. Jakson osaamistavoitteeksi on määritetty: ”suorittamisen jälkeen opiskelija osaa suorittaa alustavia puhuteluja ja kuulusteluja ohjeiden ja määräysten mukaisesti taktisen näkökulman huomioiden”. Kuulusteluopetuksen osajakson koko on kaksi opintopistettä 15 opintopisteen jaksossa ja 180 opintopisteen tutkinnossa. (Poliisiammattikorkeakoulu opetussuunnitelma 2022–2024, 50.)

Kirjoittajalla oli ennen työharjoittelua kolme kuulusteluharjoitusta, joissa keskityttiin kuulustelun suorittamiseen ja mahdollisiin strategioihin. Jokaisessa harjoituksessa ryhmäkoko pieneni, mutta harjoituksista vain yhdessä jokainen oppilas pääsi itse kuulustelemaan. Ensimmäisessä harjoituksessa yksi opiskelija kuulusteli epäiltyä koko luokan edessä muiden kirjatessa kuulustelukertomusta. Toisessa harjoituksessa ryhmän koko supistui kuuden henkilön pienryhmään, jossa yksi oli pääkuulustelija, joka puhui epäilylle. Muiden läsnäolijoiden tehtävänä oli tukea ja antaa vinkkejä pääkuulustelijalle kuulustelun edetessä. Kolmas harjoitus oli ainoa, jossa jokainen oppilas pääsi itsenäisesti kuulustelemaan. Harjoituksessa kuulusteltavaksi saattoi valikoitua asianomistaja, todistaja tai rikoksesta epäilty. Harjoitusten tilan ollessa edellä kerrotun mukainen, syntyy tilanne, että opiskelijalla ei mahdollisesti ole yhtäkään harjoitusta, jossa hän olisi itse päässyt kuulustelemaan rikoksesta epäiltyä.

Otto Saari on opinnäytetyössään, *Opiskelijoiden käsityksiä Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopetuksen riittävydestä 2/2021*, tutkinut millaisena harjoittelusta tulleet opiskelijat ovat kokeneet koulun tarjoaman kuulusteluopetuksen riittävyden. Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta ja sen myötä työtä varten tehtiin haastatteluja, teemahaastattelujen muodossa. Tutkimukseen haastateltiin neljää juuri työharjoittelusta tullutta ja miltei valmistunutta Polamkin opiskelijaa. Opinnäytetyön tulos osoitti, että kuulusteluopetus on määrällisesti riittävää ja antaa kohtuullisen hyvät valmiudet. Työharjoitteluun mennessä opiskelijoilla on valmius suorittaa kuulusteluita, mutta kuulustelusuuritukset eivät ole hyviä. Kehityskohteeksi nähtiin, että Polamkin työharjoittelua edeltäneen kuulusteluopetuksen tulisi lisätä käytännön harjoitteita kuulustelusta. Kuulustelemista tulisi harjoitella pienryhmissä ja opiskelijoiden pitäisi saada enemmän toistoa ja varsinaisia suorituksia käytännössä. (Saari 2021, 65–66.)

5 PRODUKTI

Luvussa käsitellään opinnäytetyön lopputuloksena syntyneitä tuotteita. Lisäksi kappaleissa sivutaan kuinka tuotteen toteutustapa ja malli on valittu. Kappaleissa tuodaan esiin tuotteen käyttötarkoitus, suunnitelmat, sisältö sekä valmiin työn rakenne.

5.1 Käyttötarkoitus

Tuotteen valmistuneella harjoitteella on luotu ohje harjoituspäivästä, jossa jokainen harjoitteluun lähtevä oppilas pääsee suunnittelemaan ja suorittamaan rikoksesta epäillyn kuulustelun. Tällä saavutetaan tilanne, jossa jokainen oppilas pääsee harjoitteluun rikoksesta epäillyn kuulustelemista ennen harjoittelujakson alkua eikä ensikosketus asiaan tule vastaan oikeassa kuulustelussa. Harjoituksen myötä harjoitteluun lähtevät opiskelijat saavat kartoitettua itselleen osaamistasoansa kuulustelun suunnittelusta, oikeuksien kertomisesta ja kuulustelun suorittamisesta. Tämä mahdollisuuksien mukaan lieventää ensimmäiseen oikeaan kuulusteluun liittyvää jännitystä ja parantaa kuulustelun laatua.

Tavoitteena ei ole, että opiskelijat tekisivät täydellisen kuulustelun, vaan saisivat kartoitettua itselleen osaamistasoan ja saavat lähtökohdat, joita he voivat kehittää harjoittelujakson aikana. Arvioijina toimivat harjoittelusta tulleet opiskelijat saavat myös kartoitettua itselleen, miten hyvin he muistavat kuulusteluopetuksen runkona käytettävän Mäkelän-mallin ja palauttavat mieleen kuulustelun kulkua koulun haluaman mallin mukaan.

Työllä on mahdollisuus rakentaa yksi ylimääräinen harjoituspäivä kuulusteluopetukseen. Tämä tosin edellyttää, että opintosuunnitelmaa muokattaisiin ja harjoituspäivän rakennetta analysoidaisiin opetuksesta vastaavien henkilöiden toimesta. Työ kuitenkin luo pohjan, jota opetuksesta vastaavat ja suunnittelevat henkilöt voivat hyödyntää.

Vertaisopettaminen oppilaiden välillä perustuu ajatukseen, että oppilaat eivät koe harjoitusta niinkään koetilaisuudeksi, jossa opettaja arvioi heitä vaan oppimistilaisuudeksi, jossa on mahdollisuus kehittää itseään. Kun arviointia suorittaa vertainen vanhempi opiskelija voi sillä jännitystä lieventävä vaikutus ja keskittyminen ei kiinnity siihen, miltä suoritus näyttää ulospäin vaan itse kuulustelun suorittamiseen. Kyseisellä toteutuksella myös vapautetaan opettajien resursseja muihin tehtäviin, kun toteutus on opiskelijoiden välillä. Opettajan rooli olisi lähinnä harjoituksen käynnistäminen.

5.2 Produktin suunnitelma

Produktin lopullinen muoto on Word-tiedosto, joka pitää sisällään tarvittavat tiedot harjoituspäivän toteuttamiseen. Produktiin kirjataan omat lukunsa ohjeista ja harjoituksen toteuttamisesta, mallitapauksista sekä arviointikriteereistä. Produktin sivuilla on erilliset merkinnät siitä, mikä sivu koskee ketäkin harjoitukseen osallistujaa. Produktin lopussa on harjoituksen arviointilomake.

Toteutuksessa hyödynnetään oppimistehtävää. Oppimistehtävän laadinnan lähtökohtana tulee olla todellisen elämän vaatiman osaamisen huolellinen analyysi. Tältä pohjalta lähtevä oppimistehtävä tekee opiskelusta oppijalle mielekkään. Oppija oivaltaa, että oppimistehtävän vaatimuksilla on merkittävä yhteys hänen työ- tai muuhun elämäntodellisuuteensa. Tehtävän tulee edistää opittavien asioiden keskinäistä suhteuttamista sekä niiden soveltamista oppijan omiin tietorakenteisiin ja toimintaympäristöön. Oppimistehtävän tavoitteena voi olla teorian sitominen käytäntöön. (Lehtinen & Jokinen 83–84.) Engeström toteaa kirjassaan, että mielekäs oppiminen lähtee siitä, että oppija tiedostaa ristiriidan tietojensa ja taitojensa sekä hänelle asetettuun uuteen tehtävään liittyvien vaatimusten välillä. Oppija joutuu tällöin kriittisesti arvioimaan omaa tietoaan sekä osaamistaan ja hänelle syntyy tarve ratkaista ongelma. (Engeström 1987, 32.)

5.2.1 Produktin sisältö

Produktin sivut 3–5 sisältävät alkuohjeet harjoituspäivän aloittamisesta ja läpiviennistä. Ohjeissa kerrotaan, kuinka yksittäinen harjoitusryhmä tulee rakentaa ja mitä harjoituksella tavoitellaan. Lisäksi sivut sisältävät ohjeet, kuinka harjoitusta lähdetään toteuttamaan ja miten työ on jaettu nuoremman ja vanhemman opiskelijan välillä.

Sivuilla 5–6 on rikosilmoitukset tapauksista, joista nuoremmat opiskelijat alkavat suunnittelemaan kuulusteluaan vanhemman opiskelijan tuella. Tapaukset on rakennettu vastaamaan oikean rikosilmoituksen selostusosaa sisältöineen. Henkilöinä käytetään opiskelijoiden itse harjoitusjärjestelmään luomia henkilöitä. Tapaukset ovat fiktiivisiä, mutta mukailevat työn kirjoittajan omakohtaisia kokemuksia harjoittelujaksolta. Tavoitteena on ollut luoda mahdollisimman todenmukainen rikosilmoitus, jotta harjoitusta suorittava opiskelija saisi mahdollisimman todenmukaisen kuvan siitä, mistä lähtökohdasta kuulustelua lähdetään suunnittelemaan. Tapausten sisältö on rakennettu siten, että ne ovat helposti toteutettavissa ja pääpaino on keskitetty kuulustelun lainmukaiseen suorittamiseen.

7–9 sivuilla on ohjeet nuoremman opiskelijan arvioimiseen ja arviointilomake. Arviointilomakkeen eri osioina on käytetty Mäkelän-mallin kahdeksaa eri kohtaa, joista jokaisesta nuoremman opiskeli-

jan arvioiva vanhempi opiskelija antaa arvosanan 1–5 sen mukaan, kuinka hyvin kohdan toteuttaminen onnistui harjoituksessa. Arvosana yksi tarkoittaa, että kohdan toteuttaminen ei onnistunut ja arvosana viisi tarkoittaa, että toteuttaminen onnistui moitteetta. Arvioitavat osa-alueet ovat:

1. Kuulusteluun valmistautuminen ja suunnittelu.
2. Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle.
3. Henkilötietojen kirjaamisen sulavuus.
4. Alkukeskustelun käyttö ennen varsinaista kuulustelua.
5. Vapaan kerronnan käyttäminen kuulustelun alussa.
6. Täydentävien kysymysten esittäminen asiasta, kuultavan haastaminen.
7. Kuulustelukertomuksen kirjaaminen kuulustelulomakkeelle.
8. Kuulustelun päättäminen.

Arviointilomake annetaan nuoremman opiskelijan tarkasteltavaksi harjoituksen jälkeen ja se puretaan yhdessä läpi keskustellen.

5.2.2 Produktissa käytettävät rikokset

Ensimmäisenä tapauksena on lievä petos, joka on Facebookin kautta tehty nettipetos. Epäiltyinä asiassa on tuotetta myynyt henkilö. Myyjä on esiintynyt Facebookissa omalla nimellään ja myynyt tuotetta, jonka asianomistaja on maksanut etukäteen, mutta ei ole ikinä saanut tuotetta itselleen. Tuotteen hinnaksi määritetään 100 euroa, jotta rikosnimikkeen valinnassa ei tarvitse pohtia perusmuotoisen tekemuodon edellytyksiä. Asianomistaja on jo kuultu asiassa ja rangaistus-, korvausvaatimus, sovittelu ja kirjallisen menettelyn suostumus ovat tiedossa. Kaikki tutkijan tarvitsema tieto on saatavissa rikosilmoituksesta. Kauppa on tapahtunut puhelimen välityksellä. Myyjä on antanut keskustelussa tilinumeron, johon ostaja on siirtänyt sovitun kauppasumman. Epäilty ja asianomistaja ovat keskustelussa sopineet keskenään, että kun myyjä on saanut kuitin asianomistajan maksusta, tämä lähettää tuotteen postitse. Tapauksen päivämäärä tullaan määrittämään siten, että lähetetyn tuotteen olisi tosiasiallisesti tullut saapua jo asianomistajalle.

Rikosilmoitukseen on kirjattu valmiina epäillyn tilinumeroon suoritettu pankkitiedustelu, josta selviää, että tili on epäillyn omistama ja tilille ei ole ollut muita käyttöoikeutettuja. Tämän perusteella epäilty on asetettu kyseiseen asemaan ja hänet epäillään tapauksessa siitä, että hän on toiminut myyjänä.

Kuulustelijan ensisijaisena tavoitteena on pystyä kertomaan epäillylle tämän aseman tuomat oikeudet ja velvollisuudet ja luoda lain edellyttämä kuulustelutilaisuus siten, että kuulustelua kyettäisiin hyödyntämään oikeudenistunnossa. Toissijaisena tavoitteena kuulustelijalla on saada selvitettyä tapahtumainkulkua, aiheutettu vahinko, rikoksella saatu hyöty ja syyteharkinnan kannalta olennaiset

seikat. Tavoitteena on aloittaa kuulustelu avoimella kerronnalla Mäkelän mallin mukaisesti. Epäilty pyritään saada kertomaan tapahtumasta mahdollisimman laajasti oma versionsa ennen kuin siirtyy tarkentaviin kysymyksiin ja olemassa olevan näytön käyttämiseen. Pankkitiedustelulla saadun näytön käyttö tulee olla harkitussa kohdassa siten, että epäillyn kertomus voitaisiin vesittää ja hänet sitoa kaupan osapuoleksi tai kiistävä epäilty saadaan puhumaan asiasta.

Valmista mallia siitä, miten kuulustelussa valmiina olevaa näyttöä hyödynnetään ei pysty etukäteen määrittämään. Kuulustelutilanne etenee kahden henkilön vuorovaikutuksessa vapaasti, joten tiukkaa määrämuotoa näytön ajankohdan käytölle ei pystytä asettamaan. Kuulustelijan tavoitteita ei kerrota kuulustelua suorittavalle opiskelijalle vaan tämä saa toteuttaa kuulustelun oman taitonsa ja näkemyksensä mukaisesti. Suoritusta arvioidaan vasta jälkikäteen. Ehdotonta oikeaa tapaa suorittaa kuulustelu ei ole, joten opiskelijan tulee antaa suorittaa tehtävä itse parhaaksi katsomalla tavalla, kuitenkin lain säätämät edellytyksen huomioiden. Merkittäviin virheisiin vanhemman opiskelijan tulee puuttua.

Epäillyn roolissa toimiva vanhempi opiskelija näyttelee roolisuorituksen produktissa määritellyllä tavalla. Tavoitteena ei ole tehdä kuulustelusta nuoremmalle opiskelijalle hankalaa tai monimutkaista, mutta totuttaa käytökseen ja asenteeseen, joka epäillyllä voi olla kuulustelussa. Epäilty ei kuulustelussa kerro suoraan vastauksia kysymyksiin tai paljasta rikosta avoimella kerronnalla, mutta ei myöskään kiistä tekoa loppuun saakka. Ohjeet epäillyn roolissa toimimiseen löytyvät produktista sivulta 6–7.

Toisena tapauksena käytetään rikoslain 23:4.1 mom. mukaista törkeää rattijuopumusta. Asiassa kuultavana on pelkästään rikoksesta epäilty. Tapauksessa Valvonta- ja hälytyssektorin partio on tavannut epäillyn suoraan ajosta, josta seulonta-alkometrin jälkeen tämä on viety tarkkuusalkometriin. Epäilty on kuljettanut yksinään omistamaansa henkilöautoa. Asiassa ei ole esitetty jälkinauttimisväitettä partiolle eikä tällaiseen ole ollut viitteitä paikan päällä. Partio on kirjannut asiasta rikosilmoituksen, jonka perusteella kuulustelija alkaa suunnittelemaan kuulustelua. Tarkkuusalkometrin tulos on 0,55 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Syyllisyydestä ei tapauksessa sinänsä ole epäselvyyttä, mikä vähentää opiskelijan painetta saada kattava kuulustelukertomus tapahtuneesta ja hän pystyy paremmin keskittymään kuulustelun lainmukaiseen toteuttamiseen. Epäilty on ollut ”kiinniotettuna” yön yli ja tuotu sieltä kuulusteluun, joten tapauksessa ei tarvitse huomioida päihtyneen henkilön kuulustelemiseen liittyvää lainsäädäntöä.

Kuten aiemmassa rikostapauksessa suorituksen tärkein osa on kuulustelun lainmukainen toteuttaminen. Toissijaisesti kuulustelussa kiinnitetään huomiota siihen, miten kuulustelija osaa selvittää tapahtumia ilman johdattelevia kysymyksiä ja kuinka eheä kokonaisuus kertomuksesta tulee. Kuulustelijan olisi pyrittävä selvittämään, mistä tapahtumat ovat alkaneet; milloin epäilty alkoi juomaan,

mitä hän joi, mistä hän lähti ja milloin lopetti juomisen. Tavoite on saada epäilty kertomaan mahdollisimman laajasti oma-aloitteisesti kaikista edellä käsitellyistä asioista. Tämän jälkeen siirrytään tarkentaviin kysymyksiin, joihin avoimessa kerronnassa ei saatu vastausta. Huomiota kiinnitetään myös jälkinauttimisväitteen sulkemiseen ajatellen asian mahdollista oikeuskäsittelyä, vaikka siitä ei ole viitteitä, koska tällainen voidaan myöhemmin esittää oikeuden käsittelyssä. Tapauksesta jätetään pois väliaikaiseen ajokieltoon liittyvät asiat. Partio on hoitanut tähän liittyvät toimenpiteet ja tiedoksiannon ”edellisenä päivänä”.

Epäillyn asemassa oleva vanhempi opiskelija osaa kertoa kuulustelussa oma-aloitteisesti, että hän joi illan aikana alkoholia jonkin verran, mutta ei osaa sanoa tarkkaa määrää. Tämän jälkeen hän on lähtenyt ajamaan autollaan kotoaan tarkoituksena mennä hakemaan lisää alkoholia. Tarkempaa muistikuvaa määrästä tai tarkasta reitistä epäillyllä ei ole. Kysyttäessä jälkinauttimisesta epäilty kertoo, ettei juonut ajoon lähtemisen jälkeen enää mitään.

Tarkemmat ohjeet epäillyn rooliin löytyvät produktista sivulta 7.

6 TYÖN ITSEARVIOINTI JA POHDINTA

Luvussa käsitellään opinnäytetyön raporttiin ja tuotteeseen liittyviä luotettavuuskysymyksiä ja työn eettistä ulottuvuutta. Lisäksi luvussa tarkastellaan kriittisesti työn tuotteen käyttöarvoa opetuksessa ja saavutettiinkö opinnäytetyöllä sille asetettu tavoite.

Tuotteen käyttöarvon selvittämistä varten on listattu ongelmallisia kohtia, jotka mahdollisesti vaikeuttavat tuotteen käyttöönottoa harjoituksena. Näitä vasten arvioidaan, kuinka ne voitaisiin ohittaa ja työn toteutettavuutta parantaa. Lisäksi esille nostetaan työstä saatua palautetta ja kehitysehdotuksia. Tuotteen lisäksi luvussa arvioidaan myös työn ohessa muodostunutta raporttia. Raportin osalta arvioidaan siinä käytettyjen lähteiden relevanttisuutta ja laajuutta. Työn eettisyyttä ja sen huomioimista prosessin aikana arvioidaan työn luotettavuuden ohessa.

Luvun lopussa käsitellään työstä syntyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

6.1 Työn luotettavuus

Kappaleessa pohditaan kirjoittajan toimesta tutkimuksen luotettavuutta, eettisyyttä ja mahdollisia ongelmakohtia, joita voi syntyä tuotetta toteuttamaan lähtiessä. Lisäksi kirjoittaja arvioi omalta kohdaltaan, kuinka toiminnallisen opinnäytetyön eri osiot ovat onnistuneet hänen mielestään.

6.1.1 Tutkimuksen luotettavuus

Työn tieteellistä luotettavuutta arvioidaan triangulaatiomenetelmällä. Yleisesti triangulaatiossa on eroteltavissa neljä päätyyppiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 168.) Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisien menetelmien, tutkijoiden, tietolähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Ensimmäisenä osana arvioidaan aineiston luotettavuutta.

Aineiston osalta työssä on keskitytty hyvin paljon kirjallisiin lähteisiin, joiden pohjalta opinnäytetyön tietoperustaa on rakennettu. Aihealue on laadultaan sen kaltainen, että siitä ei ole löydettävissä yksiselitteisiä, aihetta koskevia tilastoja, joita olisi voitu hyödyntää työssä. Tuotteen mallissa on käytetty kirjoittajan omakohtaisia kokemuksia, miten oppilaitoksen vastaavat harjoitukset on rakennettu. Aineiston laajuutta ja sen luotettavuutta olisi voitu parantaa tekemällä teemahaastattelu aiheesta vastaavalle opettajalle, jolloin olisi saatu syvennettyä ja selvennettyä harjoitusten oppimistavoitteita. Tämän osan puuttumiseen vaikutti Amk-opinnäytetyön laajuuteen liittyvät seikat.

Toisena kohtana pohditaan tutkijan luotettavuutta. Työ on suoritettu kirjoittajan toimesta yksin, jolloin teksti on muodostunut pitkälti yhdestä näkökulmasta. Työstä on kerätty palautetta kirjoittajan vertaisilta, jotka ovat käsitelleet tuotetta kriittisestä näkökulmasta sen laadun parantamiseksi. Nämä käyty keskustelut on huomioitu ja niistä saatu palaute on omalta osaltaan muokannut työn

lopputulosta. Saadusta palautteesta tarkemmin kappaleessa 6.3. Työn kirjoittaja ei ole kuulusteluiden ammattilainen, joten subjektiivisia näkemyksiä työssä ei esitetä vaan teoriapohja nojaa kirjallisiin lähteisiin alan ammattilaisten toimesta. Työ on tutkijan ensimmäinen, joka saattaa osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen.

Teoreettisen näkökulman luotettavuutta on kehitetty käyttämällä laajasti aiheeseen liittyviä kirjallisia lähteitä. Kirjallisista lähteistä löydetty tieto on varmistettu ja sitä on analysoitu siten, että ristiriitaisuuksia lähteiden kirjoittajien välillä ei ole. Subjektiiviset näkemykset lähdeaineistosta on karsittu pois ja työssä on käytetty sellaista tietoa, joka oli yhtenevää eri kirjoittajien teoksissa. Lähdemateriaalina on pyritty käyttämään mahdollisimman tuoretta kirjallisuutta, jolloin tiedon oikea-aikaisuutta on pystytty parantamaan. Kaikkien teosten osalta tämä ei ole ollut mahdollista.

Neljäntenä arvioidaan metodista luotettavuutta. Työssä ei ole käytetty tutkimusmetodia kvalitatiivisen tai kvantitatiivisen tutkimuksen osalta AMK-opinnäytetyön koon ja siihen varatun ajan takia. Työssä olisi voitu toteuttaa aiemmin käsitelty teemahaastattelu metodisen luotettavuuden parantamiseksi.

6.1.2 Työn eettisyys

Työhön liittyviä eettisiä kysymyksiä on huomioitu koko opinnäytetyöprosessin ajan. Opinnäytetyössä käytetyt lähteet on pyritty valitsemaan aina uusimman julkaisun mukaan, mikäli tämä on ollut mahdollista saatavilla olevan kirjallisuuden johdosta. Työssä kaikkiin kirjallisiin lähteisiin on viitattu asianmukaisesti ja ne ovat mainittu kokonaisuudessaan lähdeluettelossa. Työssä ei ole käytetty toisten kirjoittajien tekstiä omana. Työssä käytetty teoriapohja on kerätty luotettavista lähteistä ja yleisesti tunnettujen kirjoittajien teoksista. Työtä tehdessä kirjoittaja sitoutuu ja paneutuu käsittelemäänsä aiheeseen perusteellisesti. Mitä läheisempi suhde kirjoittajalla on aihepiiriin, sitä enemmän kokemukset ja niistä syntyneet käsitykset saattavat vaikuttaa kirjoittamiseen. (Vilkkä 2021, 123.) Työssä omakohtaisia kokemuksia on avattu objektiivisesta näkökulmasta ja asiat esitetty siten, kuin ne ovat tulleet ilmi. Omia mielipiteitä ei ole esitetty työssä faktoina, vaan ne ovat erotettavissa työssä omissa osioissaan. Aiheeseen liittyvät henkilökohtaiset näkemykset eivät ole vaikuttaneet tekstin sisältöön.

6.2 Raportin itsearviointia

Opinnäytetyön teoriapohja on rakennettu oppimiseen, vertaisopettamiseen ja kuulusteluihin liittyvän kirjallisuuden kautta. Oppiminen ja opettaminen ovat omina osa-alueinaan laajoja kokonaisuuksia, jonka johdosta niiden aihepiirin käsittely tuli rajata työtä varten. Teoriapohjaan valittiin oppimisen näkökulmasta konstruktivistinen näkökulma, joka aiheeseen perehtymisen jälkeen osoit-

tautui käyttökelpoisimmaksi teoriaksi mallintaa harjoituksen oppimistapaa ja tavoitetta. Vertaisopettamiseen liittyvää teoriaa käsiteltiin siinä laajuudessa kuin se on harjoituksen kannalta olennaista ja aiheesta nostettiin esiin ne seikat, jotka vaikuttavat yksittäisessä harjoituksessa opetuksen onnistumiseen. Lisäksi vertaisopettamisen vahvuuksia vertailtiin perinteiseen opettajajohtoiseen opettamiseen.

Rikoksesta epäillyn kuulusteluihin liittyvää teoriaa käytiin läpi lainsäädännöstä taktiikkaan. Kaikkia epäillyn kuulusteluun liittyvää lainsäädäntöä ei työssä käsitelty, koska ne sisältyvät jo opetussuunnitelmaan ja aihepiiri olisi laajentunut liiaksi työn tavoitteesta. Lainsäädännöstä on nostettu esille raporttiin epäillyn kuulusteluun liittyvät tärkeimmät oikeudet, jotka ovat kriittisiä lainmukaisen kuulustelun toteuttamisessa. Mäkelän-malli on avattu työssä kohta kohdalta, jotta lukija saa käsityksen mallin käyttötavasta ja tavoitteista. Lisäksi asianomistajan ja todistajan kuulustelua on avattu siinä määrin, että lukija kykenee huomaamaan isoimmat erot verrattuna rikoksesta epäillyn kuulusteluun.

Kokonaisuudessa opinnäytetyön teoriapohjassa avataan harjoitukseen liittyvää teoriaa ja sitä, miten harjoituksella pyritään saavuttamaan oppimistavoite. Teoriapohjassa kuulusteluiden osalta käydään läpi mitä oppilas, joka harjoituksen suorittaa, osaa tai täytyisi osata siinä vaiheessa, kun harjoitus toteutettaisiin ennen harjoitteluun lähtöä.

6.3 Produktin itsearvio ja saatu palaute

Opinnäytetyötä tehdessä kirjoittaja joutui perehtymään oppimiseen ja opettamiseen liittyvään teoriaan. Aihealue oli uusi ja se vaati runsaasti lukemista, jotta kirjoittaja sai muodostettua kuvan siitä, minkä kaltainen oppimistehtävä tulisi luoda, jotta oppiminen olisi mahdollisimman tehokasta. Työn alkuvaiheessa kirjoittajalla oli valmis visio, millainen harjoituksen tulisi olla. Tätä mallia jouduttiin kuitenkin muokkaamaan prosessin aikana. Lopulliseen malliin päädyttiin usean välivaiheen kautta ja produktista saatiin muodostettua sellainen, että se toteuttaa tarkoitustaan perusmuotoisen kuulustelun toteuttamisessa. Lopputuloksena syntyneeseen produktiin kirjoittaja on tyytyväinen ja kokee, että se vastaa harjoituksia, joita koulun opetussuunnitelmaan kuuluu samasta aihepiiristä.

Ongelmana työtä aloittaessa kirjoittaja koki, että kuulustelun käytännönharjoituksia oli liian vähän ennen harjoittelujakson alkua. Kirjoittajan luokan kohdalla oli kolme kuulusteluharjoitusta ennen harjoittelujaksoa. Näissä kolmessa harjoituksessa yksittäinen oppilas pääsi itse kuulustelemaan mahdollisesti vain kerran. Tämäkin niin kutsuttu Keikka-päivän kuulustelu oli mahdollisesti asianomistajan tai todistajan kuulustelu, joka on nähdäkseni harjoitusympäristössä haastavuudeltaan helpompi kuin epäillyn kuuleminen. Tilanteeksi saattoi näin ollen syntyä, että osalla oppilaista ei ollut yhtäkään harjoitusta rikoksesta epäillyn kuulustelemisesta, kun he aloittivat harjoittelun. Rikoksesta epäillyn kuulustelemiseen liittyy pelkästään oikeuksien kertomisen kannalta niin merkittäviä

oikeusturvakysymyksiä ja kuulustelukertomuksen hyödyntämiskieltoon liittyviä riskejä, jotta olisi perusteltua, että ensikosketus rikoksesta epäillyn kuulustelemiseen ei tulisi työelämässä vaan tätä olisi jo harjoiteltu koulun aikana. Valmiina ja käytettynä produktilla on mahdollista tarjota jokaiselle oppilaalle yksi harjoitus rikoksesta epäillyn kuulustelemisesta.

Produktin mallia suunnitellessa lopulliseksi muodoksi valikoitui Word-tiedosto. Tiedostoa helppo käyttää ja siirtää elektronisessa muodossa. Produktiin on kasattu kaikki harjoituspäivän kannalta tarpeellinen tieto siten, että ohjetiedoston käteen saava pystyy toteuttamaan harjoituspäivän ilman ulkoista tukea. Sisältö on rakennettu mahdollisimman tiiviiksi, jotta sen lukemiseen ja sisäistämiseen käytetty aika olisi kohtuullinen. Tällä toteutuksella pyritään saada lisää aikaa itse harjoituksen toteuttamiselle.

Produktin sähköinen muoto mahdollistaa muokkaamisen jatkokäyttöä varten. Kaikkea rikostapauksiin liittyvää tietoa ei kyetty aukottomasti kirjoittamaan ohjeessa oleviin harjoitustapauksiin, joten harjoituksen suorittavien henkilöiden tulee itse täydentää esimerkiksi henkilöiden nimet ilmoitusosioon. Lisäksi ilmoitus ei vastaa ulkomuodoltaan täysin oikeaa rikosilmoitusta salassapitosäännöksistä johtuvista syistä. Harjoitukseen vaadittavan rikosilmoituksen osalta siinä on kuitenkin kaikki olennainen tieto, jota harjoituksen toteuttava opiskelija tarvitsee onnistuneen suorituksen toteuttamista varten.

Produktissa on jätetty osittaista liikkumatilaa siten, että harjoitus ei ole tiukasti säädelty ja tiettyä kaavaa noudattava menettely. Tällä on pyritty saavuttamaan työelämää myötäilevä toteutus. Reunaehdot ovat määriteltynä ja arviointi suorituksesta pohjautuu selkeään malliin, mutta kuulustelun toteuttamisessa opiskelijalla on vapaus suorittaa se itse parhaaksi katsomalla tavalla.

Produkti on esitelty 8:lle harjoittelusta saapuneelle oppilaalle, jotka toimisivat harjoituksessa nuorempien opiskelijoiden ohjaajina. Työstä saatu palaute oli positiivista. Opiskelijat yhtyivät kirjoittajan näkemykseen, että käytännön lisäharjoituksille olisi tarvetta koulutuksessa ennen harjoittelua. He kokivat, että rikostapaukset olivat sen kaltaisia, että olisivat kyenneet kuulustelemaan epäillyn niihin ennen harjoittelun tuottamaa koulutusta. Lisäksi harjoituksen rakenne vaikutti selkeältä ja helposti sisäistettävältä. Huomioksi nostettiin opiskelijoiden motivoiminen harjoitukseen, erityisesti harjoittelusta tulleiden opiskelijoiden osalta. Asiasta esitettiin, että näillä opiskelijoilla ei välttämättä ole enää mielenkiintoa osallistua edeltävän kaltaiseen harjoitukseen. Keskustelussa päädyttiin tulokseen, että harjoitus voisi olla vapaavalintainen kurssi, josta saisi tietyn määrän opintopisteitä. Tällä saataisiin motivoitua opiskelijoita osallistumaan kurssille.

6.4 Produktin toteuttamisen haasteet

Haasteena työn tekemiselle voi olla tapausten monimutkaisuus ja niiden oikeaoppinen toteuttaminen. Tapaukset on pyritty rakentamaan siten, että niissä olisi mahdollisimman vähän asioita, jotka voisivat sekoittaa kuulustelua tai viedä sitä pois halutusta tavoitteesta. Tähän on kuitenkin aina mahdollisuus. Jokainen harjoituksen toteuttaja luo oman mielikuvansa ilmoituksen selostuksen perusteella ja tämä mielikuva saattaa mahdollisesti johdattaa väärään suuntaan ja suunnata kuulustelua ohi toivotusta suunnasta. Lisäksi ongelma saattaa muodostua, kun epäilty ei muista tarinaansa kunnolla vaan alkaa kuulustelussa keksiä omaa tapahtumainkulkua. Tämä ei sinänsä aiheuta suurta haittaa, koska oikeassakaan tilanteessa epäillyt eivät aina muista tapahtumia tarkasti tai he saattavat tarkoituksellisesti valehdella niistä. Jos kokonaiskuva kuitenkin pysyy kunnossa, on harjoituksen onnistumiselle edellytykset. Saaren opinnäytetyössä, vastaavalla tavalla toteutettuun Keikkaharjoitukseen liittyen, haastateltavat kertoivat, että harjoituksen toteutus ja suunnittelu opiskelijoiden osalta oli onnistunutta. Heidän mielestään opiskelijoiden kuulusteltavien näyttely oli uskottavaa ja aitoa tunnelmaa luovaa. (Saari 2021, 51.)

Toinen ongelma liittyy ryhmien muodostamiseen. Jotta harjoitus voidaan toteuttaa suunnitellusti, vaatii se yhtä monta opiskelijaa molemmilta kursseilta. Harjoittelusta tulevilla opiskelijoilla ei välttämättä ole mielenkiintoa osallistua tällaiseen harjoitukseen vapaaehtoisesti, koska he eivät koe saavansa siitä minkäänlaista hyötyä. Harjoitukselle pitäisi saada näin ollen jonkinlainen kannustin, jotta eri kurssien opiskelijat saadaan motivoitua mukaan. Tätä pohdittu kappaleessa 6.3. Lisäksi jo pienikin eroavaisuus opiskelijoiden määrässä aiheuttaa, että ryhmiä ei pystytä rakentamaan 2+2 -malliin vaan on tehtävä eri kokoisia ryhmiä, joka puolestaan edellyttää uusien rikostapausten suunnittelua, jotta samassa ryhmässä ei käsitellä kahdesti samaa rikostapahtumaa. Epätasaisen ryhmäkoon toteutuksen tapahtuessa tilannetta varten on olemassa ohjeet produktissa. Mahdollista olisi myös, jos luotaisiin vapaaehtoinen kurssi, että siihen otettaisiin tasamäärä eri kurssin opiskelijoita, jolloin määrät olisivat tasan.

Kolmas ongelma liittyy arviointiin ja palautteeseen. Harjoitus perustuu vanhempien opiskelijoiden antamaan palautteeseen sekä ohjaukseen eikä harjoituksessa ole opettajia. Riskinä on, että vanhemmat opiskelijat ovat saaneet harjoittelujaksolla sellaisia oppeja ja toimintamalleja, jotka mahdollisesti poikkeavat koulussa opetetusta mallista. Tällöin arvioinnissa poikkeavuus opetetaan nuoremille, ei vielä työharjoittelussa olleille opiskelijoille, jolloin heidän viimeinen mielikuvansa kuulustelemisesta on erilainen, mihin koulu pyrkii opeillaan. Tätä ongelmaa pyritään poistamaan sitomalla harjoituksen toteutus ja arviointi Mäkelän malliin, joka on koulutuksen opetusperusta, jolloin kokeneemmat opiskelijat eivät sovelle harjoitukseen omaa oppiaan vaan koulun tavoittelemaa teoriaopetusta.

6.5 Tutkimuskysymykset ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Kappaleessa 2.4 työn tutkimuskysymyksiksi oli asetettu: miten harjoitteluun lähtevä opiskelija osaa suunnitella ja toteuttaa perusmuotoisen kuulustelun sekä kuinka vertaisopettamisen onnistuu harjoituksessa. Amk-opinnäytetyön laajuuden johdosta harjoituspäivää ei ehditty toteuttamaan käytännössä koeryhmällä. Tämän seurauksena tutkimuskysymyksiin ei saatu suoranaisia vastauksia työssä. Kappaleessa 6.3 käsitelty työn esittely kirjoittajan vertaisille toi alustavia näkemyksiä tutkimuskysymyksiin. Arvostelijat kokivat, että olisivat itse kyenneet suorittamaan kuulustelut produktissa olevista tapauksista, vähintään kokeneemman opiskelijan tukemana. Lisäksi arvioitiin, että vertaisopettamisen onnistumiseen on edellytykset, jos ohjaajina toimivat opiskelijat sisäistävät harjoituksen merkityksen ja heidän toimintansa vaikutuksen harjoituksessa. Suoranaiset vastaukset tutkimuskysymyksiin olisi mahdollista saada toteuttamalla harjoitus käytännössä. Tätä käsitellään seuraavassa kappaleessa jatkotutkimusmahdollisuutena.

Opinnäytetyöprosessin lopussa jatkotutkimusmahdollisuudeksi syntyi produktin toteuttaminen käytännössä. Tutkimuksen otannan koon tulisi olla useampia henkilöitä, jotta tutkimuksella saadut tulokset olisivat jokseenkin luotettavia ja arvioitavia yksilöitä olisi enemmän. Tähän yksittäisen työn suorittajan resurssit eivät riittäneet. Myös saadun palautteen volyymi olisi laajempi, jolloin materiaalista olisi tehtävissä pätevämpiä johtopäätöksiä. Jatkotutkimuksessa voidaan suorittaa harjoituspäivä isommalla otannalla ja kerätä siitä palautetta. Tämänkaltaisella tutkimuksella pystyisi analysoimaan harjoitusta, kuinka sitä voisi kehittää edelleen ja selvittää sen todellisen hyödyllisyyden käytännössä.

LÄHTEET

Ellonen, Erkki & Karstinen, Eija & Nykänen, Veli-Eino 1996: Kuulustelutaktiikka. Helsinki, Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. Poliisin oppikirjasarja.

Engeström, Yrjö, Perustietoa opetuksesta, 1987: Valtiovarainministeriö. Luettavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3665/engestr%c3%b6m1-175.pdf?sequence=2&isAllowed=y> luettu 29.9.2022

Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko, 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki, Alma Talent. Luettavissa: [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/IABBXXBTABHED#kohta:Esitutkinta\(\(20\)ja\(\(20\)pakkokeinot/piste:t2](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/IABBXXBTABHED#kohta:Esitutkinta((20)ja((20)pakkokeinot/piste:t2) Luettu 17.4.2022

Haapasalo, Jaana. 2008: Kriminaali psykologia. Jyväskylä, PS-kustannus

Hartwig & Granhag & Luke, Strategic Use of Evidence During Investigative Interviews: The State of the Science, 2014. Luettavissa: https://www.researchgate.net/publication/281952855_Strategic_Use_of_Evidence_During_Investigative_Interviews_The_State_of_the_Science#pf22. luettu 12.5.2022

HE 52/2002. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

Kaunisto, Jasmin & Hyyti, Jari & Koskelainen Mari & Nieminen Anna, 2021: Poliisityön psykologia, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere

Koskinen, P., 2013: Vertaisopetus antaa oppimisen ja opettamisen elämyksiä. Teoksessa Jääskelä P. & Klemola, U. & Lerkkanen, M. & Poikkeus, A. & Rasku-Puttonen, H. & Eteläpelto, A. (toim.), Yhdessä parempaa pedagogiikkaa: Interaktiivisuus opetuksessa ja oppimisessä (s. 73-80). 2013. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

Lehtinen, E. & Jokinen, T. 1996: *Tutor* - Itsenäistyvän oppijan ohjaaja. Jyväskylä, Atena

Mäkelä, Pauli 2016: Kuulustelujen teoria tenttiä varten

Heikkinen, Hannu & Jokinen, Hannu & Haapasalo, Ilona & Tynjälä, Päivi & Ranne, Kaarina & Korho, Kukka-Maaria, 2012: Osaaminen jakoon - vertaisryhmämentorointi opetuslallalla. Jyväskylä, PS Kustannus.

Ojala, Sinikka, 2006: Ohjauksesta oivallukseen: Ohjausteorian käsittelyä, Helsinki, Yliopistopaino

Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelma 2022–2024. Luettavissa: <https://polamk.fi/documents/25254699/37709942/Poliisi-amk-opetussuunnitelma.pdf> Luettu 16.10.2022.

Puolimatka, Tapio, 2002: Opetuksen teoria: Konstruktivismista realismiin. Helsinki, Tammi.

Putwain, David & Sammons, Aidan, 2018: Psychology and Crime.

Rantaeskola, Satu & Halme, Kimmo & Kortessalmi, Leo & Lönnroth, Kaarle & Parviainen, Johanna & Saukoniemi, Teemu & Springare, Sanna, 2014: Esitutkintalakikommentaari. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna, 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html, Luettu 17.10.2022

Saari, Otto 2021: Opiskelijoiden käsityksiä Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopetuksen riittävydestä. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö. Luettavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/469344/ON_Saari.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu 12.3.2022

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tynjälä, Päivi, 1999: Oppiminen tiedon rakentamisena: Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. 1–3. Painos. Helsinki, Tammi.

Vilka, Hanna, 2021: Näin onnistut opinnäytetyössä – ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä, PS-kustannus

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003: Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä, kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Harjoitusohje rikoksesta epäillyn kuulusteluharjoituspäivästä.